

บทที่ 4

ประชาธิปไตยกับสังคมไทย

ประชาธิปไตยตะวันออก

ประเทศในโลกตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นอินเดีย ญี่ปุ่น ขอม (เขมร) อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย ล้วนมีประวัติศาสตร์อันยาวนานไม่น้อยไปกว่าประเทศในซีกโลกตะวันตก ประเทศในตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเดียและญี่ปุ่น มีความเจริญรุ่งเรือง ทั้งในด้านศาสนา ปรัชญา และวัฒนธรรมมาช้านานเช่นเดียวกับกรีกและโรมัน การศึกษามโนทัศน์ทางการเมือง การบริหาร การปกครองของตะวันออกในบางประเทศที่เจริญแล้ว เช่น อินเดียและญี่ปุ่น มีแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ดังนี้

แนวคิดประชาธิปไตยในประเทศอินเดีย

แนวคิดประชาธิปไตยในประเทศอินเดียเกิดจากแนวคิดทางศาสนาและหลักอหิงสาของคานธี แนวคิดทางศาสนาคือกษัตริย์ทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินด้วยระบบ พ่อปกครองลูกซึ่งมาจากวิธีการปกครองของพระพุทธเจ้าที่ทรงปกครองสงฆ์สาวกโดยถือหลักธัมมาธิปไตย ส่วนหลักอหิงสาเป็นแนวคิดระบอบประชาธิปไตยแบบไม่นิยมความรุนแรง (ประยงค์ สุวรรณบุปผา, 2541, หน้า 181-195)

ในทางศาสนา พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นกษัตริย์นักปกครองพระองค์หนึ่ง ที่ทรงปกครองอินเดียในศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล (ปี 264-227 ก่อนคริสต์ศักราช) พระเจ้าอโศกมหาราชได้อุทิศพระองค์ให้แก่การเผยแผ่ศาสนาตามแนวทางของพระพุทธเจ้า คือ เผยแพร่โดยสันติวิธี ทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินด้วยพระปรีชาญาณอันสามารถ ทำให้อินเดียมีความสมบูรณ์พูนสุข พระราชจริยวัตรนี้ คล้ายคลึงกับพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชของไทย ที่ทรงเข้าถึงประชาชน ทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ประคองพ่อปกครองลูก (paternalist) หรือเรียกว่า

ปีตาธิปไตย คือ ระบบการปกครองแบบบิคาทับบุตร สำหรับการปกครองด้วยระบบ
พ่อปกครองลูก มีแนวคิดมาจากการปกครองของพระพุทธเจ้าที่ทรงปกครองสงฆ์สาวก
โดยถือหลักธรรมาธิปไตย คือ ธรรมเป็นอำนาจ มีธรรมเป็นวินัยเป็นศาสดา เป็นกติกา
ของศาสนจักร

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 อังกฤษได้ออกกฎหมายโรว์เลตต์ (Rowlatt Act) ทำให้
คานธี ประกาศไม่ให้ความร่วมมือ (non-cooperator) และได้ประกาศตั้งขบวนการ
สัตยาเคราะห์ เพื่อต่อต้านกฎหมายโรว์เลตต์ของอังกฤษ อาวุธที่คานธีใช้ก็คือ การไม่ให้
ความร่วมมือ และการไม่นิยมความรุนแรง/อหิงสา (non-cooperation and non-violence)
คานธีไม่ให้ความร่วมมือเพื่อต่อสู้กับการปกครองของอังกฤษในประเทศอินเดีย
เป้าหมายสูงสุดของการนิยมความไม่รุนแรงนั้น ถือเป็นชัยชนะที่ดีที่สุด (best victory)
ที่ใดที่มีความรุนแรงเป็นเป้าหมาย ที่นั่นจะมีแต่ความพ่ายแพ้ที่ย่อยยับที่สุด คานธี
มีความเชื่อว่า อหิงสา คือการไม่เบียดเบียนเป็นหัวใจของศาสนาทั้งหลาย ความไม่
รุนแรงหมายถึง การหลีกเลี่ยงจากการประทุษร้ายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็
นทางความคิด คำพูด หรือแม้แต่การกระทำ อินเดียเป็นประเทศที่ตกอยู่ภายใต้
การปกครองของประเทศอังกฤษเป็นเวลานาน ฉะนั้น คานธี จึงเป็นผู้นำของหมู่ชน
ชาวอินเดียช่วยกอบกู้อินเดียให้มีเอกราชอธิปไตยขึ้นมาใหม่ พยายามพัฒนาประเทศให้
เจริญดังเช่นประเทศที่พัฒนาแล้ว

คานธีได้ประกาศสงครามกั้อิสรภาพของอินเดีย เมื่อปีค.ศ. 1942 (พ.ศ. 2485)
หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 พรรคกรรมกร (labor party) ในอังกฤษ ประสบชัยชนะ
ในการเลือกตั้งและเข้าจัดตั้งรัฐบาล รัฐบาลพรรคกรรมกรประกาศให้อิสรภาพแก่
ประเทศอินเดีย ประเทศอินเดียจึงได้รับเสรีภาพ (freedom) เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1947
(พ.ศ. 2490) ภายใต้การนำของคานธี

คานธีพยายามสร้างสังคมใหม่ คือ สังคมที่ไม่นิยมความรุนแรง แนวคิดเกี่ยวกับ
สังคมใหม่ของคานธีคือ การสถาปนาสังคมที่ไม่นิยมความรุนแรงซึ่งเกี่ยวเนื่องกับระบอบ
ประชาธิปไตย และการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง คานธีเป็นนักปฏิรูป
สังคมที่มีความตั้งใจจริง เขาเชื่อในภาษิต (motto) ที่ว่า “การรับใช้ประชาชน คือ การรับใช้
พระเจ้า” (ประยงค์ สุวรรณบุปผา, 2541, หน้า 193) คานธีให้ความสำคัญต่อมนุษย์เป็น

อย่างสูง อย่างที่ขงจื้อยกย่องประชาชนว่า “เสียงของประชาชน คือ เสียงของสวรรค์” คานธี เป็นนักบุญและนักปฏิรูปสังคม คานธีปฏิรูปสังคมโดยวิถีทางการเมืองใช้หลักธรรมะทางศาสนาสนับสนุนการปฏิรูปสังคม เป็นยุทธศาสตร์ใหม่ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บน สัจจะและความไม่รุนแรง ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาของปัจเจกชนของกลุ่มชน หัวใจในคำสอนของคานธี มีดังนี้

1. การปกครอง การสามัคคีซึ่งกันและกัน (mutual adjustment)
2. ความรู้สึกสันโดษเล็กน้อย (the feeling of contentment)
3. ความปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นมีความสุขเช่นเดียวกับตัวเรา (the desire to see others to be as happy as ourselves)

คานธียอมรับในแนวคิดระบอบประชาธิปไตยแบบไม่นิยมความรุนแรง (the non-violent democracy) ประชาธิปไตยแบบนี้ นักปราชญ์กรีกได้นำเสนอไว้โดยเรียกว่า มัชฌิมาประชาธิปไตย (moderate democracy) คานธีจึงพยายามจะสถาปนารัฐที่ไม่ใช้ความรุนแรงเข้าแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รัฐที่ไม่ใช้ความรุนแรงในความคิดของคานธีนั้น จะมีเสรีภาพภายในและภายนอก ก็จะมีสมภาพเท่าเทียมกับรัฐอื่น ความหวังของรัฐนี้ คือ จะสนับสนุนให้ทุกคนกระทำความดีเพื่อเป้าหมาย คือการประสบสันติสุข

โดยสรุปแนวคิดทางปรัชญาทางการเมืองของคานธี คือการยึดถือหลักความสามัคคีของคนในชาติ พยายามให้คนในชาติที่แตกต่างกันทางศาสนา วัฒนธรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมและประเพณี มีความสามัคคีปรองดองกัน เพราะประชาชนพลเมืองอินเดียต่างศาสนา ต่างทัศนคติ ต่างวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างภาษา และต่างความคิดกันมาก คานธีจึงเท่ากับเป็นผู้ประสานประโยชน์ของคนทุกกลุ่มในประเทศอินเดียเข้าด้วยกัน

แนวคิดประชาธิปไตยในประเทศญี่ปุ่น

แนวคิดประชาธิปไตยในประเทศญี่ปุ่นเกิดจากแนวคิดที่อิงอำนาจแห่งเทวะหรือเทพเจ้าที่เรียกว่า การปกครองแบบเทวสิทธิ์ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นจึงมีระบบการปกครองแบบรัฐสภาหรือระบอบประชาธิปไตยที่มีพระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็น

องค์พระประมุข (parliamentary type) เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษและประเทศไทยในปัจจุบัน (ประยงค์ สุวรรณบุปผา, 2541, หน้า 251-256)

ในยุคแรกผู้ปู้ปกครองด้วยระบบหัวหน้าเผ่าชน ต่อมามีการปกครองแบบศักดินานิยม (feudalism) จนถึงยุคจักรพรรดินิยม (imperialism) พระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชอำนาจสมบูรณ์มีเป็นลักษณะเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) โดยอิงอำนาจแห่งเทวะหรือเทพเจ้าที่เรียกว่า การปกครองแบบเทวสิทธิ์ (divine rights) ต่อมาในถึงยุคอำนาจนิยม โชนุน และทหาร เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้ปู้จึงมีระบบการปกครองแบบรัฐสภาหรือระบอบประชาธิปไตยที่มีพระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นองค์พระประมุข (parliamentary type) เช่นเดียวกับอังกฤษและไทยในปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญของผู้ปู้เป็นรัฐธรรมนูญแบบผสม แต่ในปัจจุบัน รัฐธรรมนูญของผู้ปู้มีที่มาจากนายพลแมคคาร์เธอร์ ยอดขุนพลของสหรัฐอเมริกา ผู้เอาชนะผู้ปู้ได้สำเร็จในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อาจเรียกได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับนายพลแมคคาร์เธอร์ก็ว่าได้ ก่อนที่ผู้ปู้จะลงนามยอมรับความพ่ายแพ้ในสงครามโลกอย่างไม่มีเงื่อนไขนั้น ผู้ปกครองของประเทศในสมัยนั้น ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายการเมือง ฝ่ายบริหาร ฝ่ายทหาร หรือประชาชนชาวผู้ปู้ ขอย่าใให้นายพล แมคคาร์เธอร์ แต่ต้องสถาบันพระเจ้าจักรพรรดิ ขอให้พระองค์ดำรงอยู่ในสถานภาพเดิมอย่างัที่พระองค์ทรงเป็นอยู่เพื่อเป็นมิ่งขวัญและศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวผู้ปู้ต่อไป การกระทำดังกล่าวแสดงถึงความจงรักภักดีของประชาชนชาวผู้ปู้ที่มีต่อสถาบันจักรพรรดิ มิฉะนั้นแล้วผู้ปู้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อาจเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นแบบสหรัฐอเมริกาที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข

โดยสรุป แนวคิดประชาธิปไตยในประเทศผู้ปู้ เกิดจากแนวคิดที่อิงอำนาจแห่งเทวะหรือเทพเจ้าที่เรียกว่า การปกครองแบบเทวสิทธิ์ ซึ่งผนวกเข้ากับศาสนาชินโต พระพุทธศาสนานิกายเซน ตลอดจนปรัชญาเต๋าของเหลาจื้อและขงจื้อ ตลอดจนการบูชาบรรพบุรุษ ได้หล่อหลอมให้ผู้ปู้มีระบบการบริหาร การปกครอง และการเมืองซึ่งเริ่มต้นด้วยระบบหัวหน้าเผ่าชน ระบบศักดินาและ มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชอำนาจสมบูรณ์โดยอิงอำนาจแห่งเทวะหรือเทพเจ้าที่เรียกว่า การปกครองแบบเทวสิทธิ์ จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้ปู้จึงมีการเปลี่ยนแปลง

ระบบการปกครองเป็นแบบรัฐสภาหรือระบอบประชาธิปไตยที่มีพระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นองค์พระประมุขดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

วิวัฒนาการประชาธิปไตยในสังคมไทย

การเมืองการปกครองของไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การเมืองการปกครองของไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 จะเห็นได้จากในสมัยรัชกาลที่ 4 อารยธรรมตะวันตกได้แพร่เข้ามาและมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในประเทศไทยทำให้รัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปสังคม การศึกษา และพัฒนาคน เพื่อเข้ารับราชการตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ มีการพัฒนาและบริหารประเทศเพื่อให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองตามแบบ ประเทศประชาธิปไตยตะวันตก และในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ทรงสร้าง “คูสิตธานี” เพื่อให้เป็นเมืองจำลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีการเลือกตั้ง และมีการตั้งพรรคการเมืองขึ้น จนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ดังนี้ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2551; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549, สถาบันพระปกเกล้า, 2551)

การเปลี่ยนแปลงได้เริ่มมีมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นยุคที่ไทยต้องเผชิญกับลัทธิจักรวรรดินิยม ทำให้อารยธรรมตะวันตกได้แพร่เข้ามาทั้งเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปสังคมและการศึกษา มีนโยบายพัฒนาคนเพื่อเข้ารับราชการตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ โดยส่งพระราชโอรสและประชาชนไปศึกษาต่อในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศตะวันตก เมื่อสำเร็จการศึกษา บุคคลเหล่านี้ก็กลับเข้ามารับราชการและอยากให้มีการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองตามแบบอย่างประเทศประชาธิปไตยตะวันตกตามที่ตนได้รู้เห็นมาทำให้มีเสียงเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่แนวประชาธิปไตย ที่มีรัฐสภาเป็นองค์กรตัวแทนของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศจึงเริ่มเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ในหมู่

ข้าราชการ ผู้มีการศึกษา ตลอดจนประชาชนทั่วไป จุดนี้นับได้ว่าเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2417 พระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงปฏิรูปการปกครองโดยตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (council of state) และสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ (privy council) ตามแบบอย่างการปกครองของประเทศตะวันตกมีการปฏิรูปสังคม เช่นการประกาศเลิกทาสและไพร่ตามแนวพระราชดำริที่จะขจัดความกดขี่และความไม่ยุติธรรมในสังคมให้หมดไป การเลิกทาสดังกล่าวทำให้ทาสและไพร่ทั้งหลายมีความเป็นไท มีอิสระ มีสิทธิและเสรีภาพมากขึ้น นับว่าเป็นพื้นฐานในการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่จะมีขึ้นต่อไป ถึงแม้ว่าพระองค์ได้ทรงวางรากฐานดังกล่าว แต่ทรงเห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยยังไม่เหมาะสมกับสังคมสยามในขณะนั้น เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจ หรือสนใจในการปกครองบ้านเมืองมากพอ ทรงปฏิรูปสิ่งต่าง ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไปก่อนที่จะเสด็จสวรรคตไม่นานได้มีพระราชดำรัสว่า “ฉันจะให้ลูกศิษย์รูดมอบของขวัญให้แก่พลเมืองในทันทีที่ขึ้นสู่อำนาจบัลลังก์ กล่าวคือฉันจะให้เขาให้ปาลิเมนต์และคอนสตีติวชัน” แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในอนาคตเวลานั้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงวางรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยของโดยในปี พ.ศ. 2461 ทรงสร้างคูสิดธานี เพื่อให้เป็นเมืองจำลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีการเลือกตั้ง และมีการตั้งพรรคการเมืองขึ้น 2 พรรค คือ พรรคโบว์น้ำเงิน มีท่านราม ๓ กรุงเทพ (รัชกาลที่ 6) เป็นหัวหน้าพรรค และพรรคโบว์แดง มีพลเอกเจ้าพระยารามรามเป็นหัวหน้าพรรค มีกลไกทุกอย่างตามแบบประชาธิปไตย แต่ไม่บรรลุผลเท่าที่ควร นอกจากนี้ พระองค์ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปูพื้นฐานของประชาธิปไตย โดยออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2464 ได้ทรงพยายามสร้างสำนึกร่วมทางชาตินิยมของคนสยาม โดยการตั้งกองเสือป่า กองลูกเสือ และมีบทพระราชนิพนธ์ปลุกใจให้คนสยามรักชาติรักบ้านเมือง ได้ทรงแสดงความเป็นนักประชาธิปไตย โดยทรงมีพระบรมราโชบายที่เปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี ให้สิทธิเสรีภาพ

แก่นังสื่อพิมพ์ที่จะรับรู้และเสนอข่าวเกี่ยวกับกระแสความคิดทางการเมืองด้วย ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความตื่นตัวในความคิดทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่างกว้างขวาง แต่พระองค์ยังไม่ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาให้แก่ประชาชนชาวสยามแต่อย่างใด

ต่อมารัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 นับว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยาม พระองค์มีความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประเทศสยามได้ แต่พระองค์ก็ทรงมีความเห็นเช่นเดียวกับรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 กล่าวคือประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ถ้านำเอาระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในทันทีทันใด จะเป็นผลร้ายมากกว่าผลดี จึงมีพระราชประสงค์ให้มีการดำเนินการเป็นขั้น ๆ เพื่อเตรียมการที่จะนำเอากการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้หลายประการ แต่เมื่อถึงวันดังกล่าวก็มิได้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด เนื่องจากร่างรัฐธรรมนูญอยู่ระหว่างการพิจารณาและปรึกษาในที่ประชุม อภิรัฐมนตรีสภาที่ไม่เห็นด้วย เพราะเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดแล้ว พระองค์ไม่ทรงลงความพยายามนี้ จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

การเมืองการปกครองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยใน พ.ศ. 2475 นั้น นับว่าเป็นประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การปกครองของชาติไทย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ใช้มายาวนานกว่า 700 ปี มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญคณะราษฎรซึ่งเป็นคณะผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีเจตนาที่จะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกด้วยความจริงใจ จะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงระบบและกระบวนการทางการเมือง เช่น การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ การจัดตั้งรัฐสภา แต่มิได้นำหลักการประชาธิปไตยมาปฏิบัติอย่างครบวงจร ตัวอย่างเช่น มิได้มีการให้ความสำคัญเกี่ยวกับอุดมการณ์หรือหลักการแนวความคิดพื้นฐานของ

ความเป็นประชาธิปไตย มิได้มีการกระจายอำนาจการปกครองส่วนกลางสู่ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่นอย่างจริงจัง อีกทั้งลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองยังมีลักษณะยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการของเหตุผล จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงแต่เพียงรูปแบบมากกว่าการเปลี่ยนแปลงเนื้อหา นอกจากนี้ โครงสร้างทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมของไทย ก็มีได้มีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นรากฐานของการพัฒนาประชาธิปไตย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ คณะราษฎรก็ได้เตรียมการที่พอดี สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก็ไม่สู้จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการเมืองไทย การเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าว จึงมิได้เกิดจากการตื่นตัวของประชาชนชาวไทยอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยใน พ.ศ. 2475 แม้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญยิ่ง แต่ก็มีได้นำประเทศชาติไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง ยังคงวนเวียนอยู่กับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับแล้วฉบับเล่า การปฏิวัติ รัฐประหาร และการก่อการกบฏยังคงวนเวียนเป็นวัฏจักร อีกทั้งยังมีการจัดตั้งรัฐบาลเผด็จการและประชาธิปไตยสลับกันไป อันเป็นปัญหาหรือรังที่สังคมไทยยังเผชิญอยู่จนถึงปัจจุบัน (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2555; สำนักงาน-สร้างเสริมเอกลักษณ์ของชาติ, 2533)

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยใน พ.ศ. 2475 ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการแก้ปัญหาของบรรพบุรุษไทยได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาที่คณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมิได้ใช้ความรุนแรงในการยึดอำนาจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของพวกตนก็ดี หรือการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงใช้กำลังตอบโต้คณะราษฎรอย่างรุนแรงทั้งที่พระองค์มีโอกาสนั้นได้ แต่กลับทรงยินยอมพระราชทานรัฐธรรมนูญให้กับปวงชนชาวไทย ตามที่คณะราษฎรเรียกร้อง จึงเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการในการแก้ปัญหาของชาติด้วยหลักจริยธรรมและคุณธรรม เพราะทุกฝ่ายต่างคำนึงถึงความเดือดร้อนของประชาชนและต่างก็ไม่ต้องการให้คนไทยต้องสูญเสียเลือดเนื้อโดยไม่จำเป็น การที่คณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ล่วงแล้ว แต่เป็นผู้ที่ผ่านการศึกษามาจากประเทศตะวันตก สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาการจากโลกตะวันตกที่จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในโลกสมัยใหม่ในยุคหลังต่อมา และการที่คณะราษฎรซึ่งประกอบด้วย ทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ได้ร่วมมือร่วมใจเสี่ยงตายก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนเป็น

ผลสำเร็จ สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือพึ่งพาอาศัยกันของบุคคลทุกฝ่าย ที่จะแก้ปัญหาของชาติและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป เพราะถ้าขาดความร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันแล้ว คณะราษฎรก็อาจจะเกิดขึ้นมาไม่ได้ และการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ไม่ประสบความสำเร็จ สงครามอาจจะสร้างสันติภาพที่ถาวรได้ สันติภาพจะอยู่ได้มิใช่ด้วยแสนยานุภาพทางการทหาร แต่จะต้องขึ้นอยู่กับ ความเข้าใจซึ่งกันและกันของมนุษย์ ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันประชาชนไทยมีเสรีภาพทางการเมืองพอสมควร สามารถที่จะแสดงออกทางการเมืองได้ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มกันจัดตั้งพรรคการเมือง แม้จะยังไม่มีความหมายพรรคการเมืองมารองรับ เช่น ในการเลือกตั้งหลายครั้งแม้ไม่มีความหมายพรรคการเมือง แต่ในพฤติกรรมการเป็นจริงนั้น ก็มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นหลายพรรค โดยอาศัยเสรีภาพที่ได้รับการยอมรับโดยรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายแม่บท การรวมกลุ่มเป็นสมาคมสหภาพ ก็สามารถทำได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย การเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น การเดินขบวน หรือการชุมนุมกันเพื่อยื่นข้อเสนอดต่อรัฐบาล ก็มีปรากฏและไม่ได้รับการขัดขวางในการแสดงออก ตราบเท่าที่ไม่มีการละเมิดกฎหมาย เสรีภาพในการพูด การพิมพ์และโฆษณา ซึ่งเป็นไปอย่างกว้างขวาง จนน่าจะเป็นที่ยอมรับว่าประเทศไทยนั้น ให้เสรีภาพทางการเมืองแก่ประชาชน ตามหลักประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าจะมีการประกาศให้กฎอัยการศึก และมีประกาศหรือคำสั่งและกฎหมายบางฉบับจำกัดเสรีภาพในทางการเมืองบ้าง แต่ในทางปฏิบัติก็มีการผ่อนผันและไม่เคร่งครัดในการบังคับใช้จนกระทั่งเป็นอุปสรรคต่อการแสดงออกทางการเมือง (สำนักงานสร้างเสริมเอกลักษณ์ของชาติ, 2533)

เป้าหมายของการพัฒนาทางการเมืองของไทยต้องการสร้างระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยมีระบบพรรคการเมือง ซึ่งจะเห็นได้จากการที่บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ให้ความสำคัญกับพรรคการเมืองมาก เป็นต้นว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมืองรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันยังกำหนดว่า เมื่อได้รับเลือกตั้งแล้ว จะพ้นจากการเป็นสภาผู้แทนราษฎร ทันทีที่ลาออกหรือถูกขับไล่ออกจากพรรค จึงทำให้พรรคการเมืองมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการในสภา อย่างไรก็ตาม การที่จะเห็นรูปการเมืองการปกครองไทยพัฒนาไปสู่รูปแบบความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นขึ้นอยู่กับประชาชนเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ หากประชาชนมีความตื่นตัว

และมีความสำนึกทางการเมืองสามารถใช้วิจารณ์ญาณทางการเมืองได้ถูกต้อง สนใจที่จะใช้สิทธิทางการเมืองลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และเลือกผู้แทนราษฎรที่ดีเข้าสู่สภา บทบาทและพฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมือง และกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ก็จะต้องพัฒนาดีขึ้น และสามารถแก้ไขปัญหาของประเทศชาติได้ ทำให้ความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยแพร่หลายขึ้นและเมื่อใดประชาชนส่วนใหญ่ มีความรู้ความเข้าใจและศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ก็เป็นที่แน่นอนว่าระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีเสถียรภาพมั่นคงอยู่คู่กับการปกครองไทยตลอดไป

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2549) ได้วิเคราะห์การเมืองไทยยุคประชาธิปไตย โดยแบ่งการเมืองการปกครอง เป็น 4 สมัย ดังนี้

1. สมัยระบอบกึ่งประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475-2500) พัฒนาการทางการเมืองไทย มีลักษณะของระบอบกึ่งประชาธิปไตยอธิบายได้ตามเหตุการณ์ต่อไปนี้ เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลภายใต้คณะราษฎรในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะบุคคลที่เรียกว่า คณะราษฎร นำโดย พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญฉบับแรก ในประวัติศาสตร์การเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย เรียกว่า “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มีอายุการใช้งานเพียงห้าเดือนเศษ ซึ่งปรากฏแนวคิดประชาธิปไตย ดังปรากฏในมาตรา 1 ของธรรมนูญฉบับนี้ว่า “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” โดยใช้อำนาจแทนราษฎรตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ คือ กษัตริย์ สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร (คณะรัฐมนตรี) และศาล ซึ่งเป็นหลักใกล้เคียงกับแนวคิดประชาธิปไตยตามหลักสากลคือ การแบ่งแยกอำนาจออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทย ต่อมารัฐธรรมนูญฉบับถาวรได้ถูกนำมาใช้ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2475 และใช้งานไปถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2489 ยังคงมีหลักการประชาธิปไตย แต่มีความแตกต่างในเรื่องการใช้อำนาจอธิปไตย ซึ่งระบุว่าราษฎรได้มอบอำนาจอธิปไตยให้พระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงรับเอาและทรงแบ่งให้คณะบุคคลอื่น ๆ คือ สภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี และศาล ซึ่งเท่ากับกษัตริย์อยู่นือสถาบันทั้งสามปรากฏว่า หลังการ

ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 นายปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอ
 คำโครงการเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มอำนาจเดิม
 เนื่องจากกลุ่มอำนาจเดิมมองว่า คำโครงการเศรษฐกิจดังกล่าวมีลักษณะแนวคิดสังคมนิยม
 คอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ฝ่ายอำนาจเดิมได้แต่ในที่สุดก็ไม่สำเร็จ ความขัดแย้งนี้
 ยุติลงหลังจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสละพระราชสมบัติ ในเดือน มีนาคม
 พ.ศ. 2477 แต่เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงมีพระชนมายุ
 เพียง 9 พรรษาและยังทรงประทับอยู่ต่างประเทศ ส่งผลให้ในช่วงเวลาดังกล่าว ต้องทรง
 กระทำผ่านคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ภายหลังการหมดอำนาจของจอมพล ป.
 พิบูลสงคราม ส่งผลให้ นายปรีดี พนมยงค์ แคนนำขบวนการเสรีไทยขึ้นมาใช้อำนาจ
 ทางการเมือง อย่างไรก็ตามขบวนการเสรีไทยก็ยังมีแนวคิดแตกต่างเกี่ยวกับแนวคิด
 ประชาธิปไตย ซึ่งต่างพยายามสร้างขึ้นหลังสงคราม ในที่สุดจึงร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.
 2489 สมัยรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เพื่อยกเลิกรัฐธรรมนูญ ฉบับวันที่ 10 ธันวาคม
 พ.ศ. 2475 ทั้งนี้เพื่อให้การปกครองเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ในที่สุดรัฐธรรมนูญ
 พ.ศ. 2489 ได้ผ่านมติของรัฐสภาสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ คือ การยกเลิก
 บทเฉพาะกาล การแยกข้าราชการประจำออกจากการเมือง เพื่อป้องกัน มิให้ระบอบ
 การปกครองแบบอำนาจนิยมเกิดขึ้นอีก การกำหนดให้ สถาบันบัญญัติประกอบด้วย
 สภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรง และวุฒิสภา (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น
 วุฒิสภา) ที่มาจากการเลือกตั้งโดยอ้อม การยกเลิกบทบัญญัติมาตรา 11 ที่กำหนดให้
 พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปโดยกำเนิดหรือโดยแต่งตั้ง อยู่ในฐานะ
 เหนือการเมือง คือ ไม่มีสิทธิดำเนินกิจกรรมทางการเมือง อย่างไรก็ตาม เกิดปัญหา
 ระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับนายควง อภัยวงศ์ และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ในประเด็น
 เรื่องอำนาจของวุฒิสภาในขณะที่สมาชิกสภาผู้แทนส่วนหนึ่งนำโดยนายควง อภัยวงศ์
 และม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ซึ่งมีสมาชิกซึ่งประกอบด้วยขุนนางในระบอบเก่าและผู้ที่มี
 แนวคิดในทางอนุรักษนิยมต้องการจะจำกัดบทบาทรัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ ได้ตั้ง
 สภาร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร แต่ก่อนจะร่างเสร็จ นายควง
 อภัยวงศ์ จำต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ตามการบีบบังคับของ
 คณะรัฐประหาร พร้อมกับได้แต่งตั้ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่ง

เป็นนายกรัฐมนตรีแทน รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ประกาศใช้เมื่อมีนาคม พ.ศ. 2492 โดยรักษาหลักการให้สมาชิกวุฒิสภามาจากการแต่งตั้งของพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ. 2490 แต่ขณะเดียวกันยังยึดการแยกข้าราชการประจำและข้าราชการการเมือง ให้สิทธิการจัดตั้งพรรคการเมือง และห้ามข้าราชการประจำลงสมัครรับเลือกตั้งในระหว่างการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ พ.ศ. 2492 นี้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้อภิปรายถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยกับพระมหากษัตริย์ว่าจะยังคงมีการปกครองแบบกษัตริย์ไว้หรือไม่ และเรื่องนี้ได้สืบเนื่องมาจนถึงการระบุข้อความว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ผลของการอภิปรายดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงพื้นฐานทางความคิดของหลักการที่ว่า ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีอิทธิพลต่อมโนทัศน์ว่าด้วย การปกครองไทยในปัจจุบันในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 นี้ทำให้รัฐสภามีอำนาจในการควบคุมฝ่ายบริหาร ทำให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากคณะรัฐประหาร วันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ต้องปรับคณะรัฐมนตรีหลายครั้งเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มและพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรและเพื่อรักษาภาพพจน์ ความเป็นรัฐบาลประชาธิปไตยต่อสายตานานาประเทศ แต่ถดถอยความเป็นประชาธิปไตยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเรื่องยุ่งยาก ดังนั้น ในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 จึงได้เกิดรัฐประหารผ่านวิทยุกระจายเสียงเพื่อยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 และต่อมาจึงได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 ซึ่งทำให้ประชาธิปไตย กลับไปตั้งต้นใหม่ที่ พ.ศ. 2475 อีกครั้งหนึ่ง (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549)

สรุป บรรยากาศทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญได้รับรองให้ราษฎรมีสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง แต่ต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย และสื่อมวลชนถูกจำกัด รัชกาลที่ 7 ทรงมีแนวคิดการเตรียมการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีพระราชดำริในการพระราชทานรัฐธรรมนูญ โดยช่วง พ.ศ. 2474 พระองค์ทรงมอบหมายให้มีการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นและคาดว่าจะพระราชทานในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 แต่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญได้คัดค้าน

การพระราชทาน และยังได้รับการคัดค้านจากอภิรัฐมนตรี จึงทำให้การพระราชทาน รัฐธรรมนูญขึ้น ณ ยามเช้าของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรอันประกอบด้วย ฝ่ายทหารและพลเรือน ได้กระทำการยึดอำนาจโดยอาศัยวิธีวางกลลวงว่า เกิดการจลาจล ขึ้นในกรุงเทพฯ และใช้บารมีของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ในการระดมพลที่หน้าพระที่นั่ง-อนันตสมาคม ซึ่งทหารที่มารวมพลอยู่ต่างก็มิได้รู้ว่า กำลังมีส่วนร่วมในการปฏิวัติ ยึดอำนาจแต่อย่างใด หลังจากทหารมารวมพลหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมได้เรียบบร้อย พอเวลา 6 นาฬิกาตรง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ได้อ่านประกาศแถลงการณ์ ของคณะราษฎร มีใจความสำคัญ บางส่วนว่า “. . . คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิง ราชสมบัติ ฉะนั้นจึงได้ขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ ภายใต้อาณัติของธรรมนูญการปกครองแผ่นดินจะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ . . .”

ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับอยู่ ณ พระราชวัง ไกลกังวล อ. หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ทางคณะราษฎรจึงได้ส่งนาวาตรีหลวงสุภชลาศัย เดินทางไปเจ้าฟ้าฯ พร้อมกับหนังสือกราบบังคมทูลว่าสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้า-กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นต้น ได้ถูกจับกุมไว้เป็นตัวประกัน ถ้าหากคณะราษฎรนี้ ถูกทำร้ายด้วยประการใด ๆ ก็ต้องทำร้ายเจ้านายที่กุมไว้เป็นการตอบแทนขอเชิญ ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทกลับคืนสู่พระนครทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ภายใต้ ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน สำหรับเหตุการณ์สำคัญอย่างยิ่งในตอนบ่ายของ วันที่ 24 มิถุนายนนั้น คือ การทำหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า-เจ้าอยู่หัว ในนามของคณะราษฎรลงนามโดยพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยา-ทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคนย์ โดยมีใจความสำคัญว่า “. . . ความประสงค์ อันยิ่งใหญ่ก็เพื่อที่จะมีพระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญได้ฝ่าละอองธุลี-พระบาทเสด็จกลับคืนสู่พระนคร และทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ การปกครองแผ่นดินซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น” ความในวรรคต่อไปกล่าวว่ “ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตอบปฏิเสธ คณะราษฎรจะเลือกเจ้านายพระองค์ อื่นที่เห็นสมควรขึ้นเป็นกษัตริย์” (ปิ่น บุญยเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475, หน้า 4-5)

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงทราบข่าวก็ทรงได้ประชุมกับพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เท่าที่มีอยู่หัวหินในขณะนั้น และทรงตัดสินพระราชหฤทัย โดยเห็นแก่ประเทศและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มีพระราชหัตถเลขาตอบคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารของคณะราษฎรว่า

... ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เสียเลือดเสียเนื้อกับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละไม ไม่ให้ขึ้นชื่อว่าได้จลาจลเสียหายแก่บ้านเมืองและความจริงข้าพเจ้าก็ได้คิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงตามทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินตามพระธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเชิด เพื่อให้กุมโครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปตามวิธีเปลี่ยนแปลงตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก ถ้าเพราะว่าถ้าข้าพเจ้าไม่ยอมรับเป็น ตัวเชิดนานาประเทศก็คงไม่ยอมรับรัฐบาลใหม่นี้ ซึ่งคงจะเป็นความลำบากยิ่งขึ้นหลายประการ . . . (ปิ่น บุญเกียรติ และ เสง เล้ากระจำจ, 2475, หน้า 31; ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, 2517, หน้า 13)

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อได้ทรงเสร็จกลับกรุงเทพฯ ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และวันเดียวกันก็โปรดเกล้าฯ ให้คณะราษฎรเข้าเฝ้า และทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชกำหนดนิรโทษกรรม ให้แก่บรรดาสมาชิกคณะราษฎร และคณะราษฎรได้ถวายร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามด้วย แต่พระองค์ทรงขอตรวจร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวก่อน ซึ่งพระองค์ก็ทรงลงพระปรมาภิไธยในวันรุ่งขึ้นคือ วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยทรงพระอักษรกำกับต่อท้ายชื่อพระราชบัญญัตินั้นว่าชั่วคราว แม้คณะราษฎร จะประสบความสำเร็จในการก่อการปฏิวัติ แต่ในที่สุดก็เกิดความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มนิยมเจ้า และนำไปสู่การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในที่สุด ภายหลังการประสบความสำเร็จในการยึดอำนาจของคณะราษฎร จึงมีธรรมนูญปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ภายหลังการลงพระปรมาภิไธย ส่งผลให้เกิดสภาผู้แทนราษฎร และประชุมกันเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งในที่ประชุมได้เลือกพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นประธานคณะราษฎร อันเป็นตำแหน่งเทียบเท่านายกรัฐมนตรี ต่อมาระหว่างการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

คณะราษฎรจึงได้จัดระเบียบกองทัพใหม่ โดยปลดนายทหารชั้นผู้ใหญ่ถึง 41 นาย อันก่อให้เกิดการโคจรเคืองเป็นอย่างมาก ในที่สุด เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จึงได้ประกาศรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญฉบับนี้อย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อประทับระบอบพระราชอาณาจักรอย่างไรก็ตาม ภายหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร เกิดความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองเกิดขึ้น ระหว่างกลุ่มอนุรักษนิยม นำโดยหลวงประดิษฐมนูธรรมซึ่งได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ซึ่งไม่นิยมการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างรวดเร็วของคณะราษฎรกลุ่มนี้ได้เข้าเป็นคณะรัฐมนตรีครั้งหนึ่งหรือจำนวน 10 คน ปัญหาความขัดแย้งมีความรุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) ได้เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ส่งผลให้พระยามโนปกรณนิติธาดา คัดค้านในที่ประชุม และในที่สุดพระยามโนปกรณนิติธาดาได้นำพระราชบัญญัติพระราชบัญญัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่คัดค้านและวิจารณ์ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติดังกล่าว เหมือนกับของรัสเซียสถานการณ์เริ่มกดดันอีกครั้ง ในเรื่องเกี่ยวกับการสั่งห้ามข้าราชการเป็นสมาชิกสมาคมการเมือง และต่อมาก็มีมติว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญและให้ถอนคำสั่งดังกล่าว สถานการณ์เริ่มกดดันพระยามโนปกรณนิติธาดา จึงตัดสินใจตราพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 และตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ถือเป็นการทำรัฐประหารโดยพระราชกฤษฎีกา และเป็นการทำรัฐประหารครั้งแรก ภายหลังจากการทำรัฐประหารได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้หลวงประดิษฐมนูธรรม ถูกฝ่ายรัฐบาลกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ต้องเดินทางออกนอกประเทศส่วนทางคณะราษฎรกลับท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองหลังจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ส่งผลให้สี่ทหารเสือ ยื่นหนังสือลาออกจากราชการ บรรยากาศทางการเมืองจึงกลับไปสู่สภาวะกดดันอีกครั้ง ทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดาโยกย้ายนายทหารแต่ในที่สุดก็พลาดพลั้งเพราะไว้ใจพลโท หลวงพิบูลสงคราม ต่อมาเกิดความขัดแย้งกันระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายคณะราษฎร ส่งผลให้วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 พันโท หลวงพิบูลสงคราม ทำการรัฐประหารล้มรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา และแต่งตั้งพระยาหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี นับเป็นจุดสิ้นสุดของรัฐบาลที่มาด้วย

รัฐประหารและไปด้วยการรัฐประหาร การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากการทำรัฐประหารของพลโท หลวงพิบูลสงครามแล้ว สร้างความมั่นคงทางการเมืองให้กับคณะราษฎรอีกครั้ง และเกิดความกดดันต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์เลือกข้างสนับสนุนพระยามโนปกรณนิติธาดา ต่อมาในวันที่ 11 ถึง 25 ตุลาคม พ.ศ. 2476 พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช และคณะบุคคลทั้งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน เรียกตัวเองว่า คณะกู้บ้านเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันจากการไม่พอใจที่ถูกปลดออกจากราชการ โดยคณะราษฎรกับพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ที่ต้องการกอบกู้เกียรติของความเป็นเจ้าถิ่นมา ก็ได้พยายามยึดอำนาจจากรัฐบาล แต่ไม่ประสบความสำเร็จ และฝ่ายรัฐบาลจึงขนานนามเหตุการณ์นั้นว่า กบฏบวรเดช ช่วงที่มีการปะทะกันนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับอยู่ที่หัวหินและทรงตัดสินพระราชหฤทัยเสด็จ โดยเรือเร็วขนาดเล็กจากหัวหินไปยังสงขลา ภายหลังจากปราบกบฏแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชบันทึกลงถึงรัฐบาลเกี่ยวกับความข้องพระราชหฤทัยเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งต้องได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลครบทุกข้อ มิฉะนั้นพระองค์จะไม่เสด็จกลับประเทศและต้องการให้รัฐบาลถวายคำตอบภายในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 ด้วย มิฉะนั้น พระองค์จะสละพระราชสมบัติ ในที่สุดรัฐบาลได้ถวายคำตอบผ่านทางเจ้าพระยา ศรีธรรมมาธิเบศร์ ที่อยู่กรุงลอนดอนว่า ทางรัฐบาลปฏิเสธข้อเรียกร้องโดยเด็ดขาด จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระราชหฤทัยสละราชสมบัติในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 รัฐบาลได้พิจารณาอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นกษัตริย์ตามลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ แต่เนื่องจากพระองค์ยังทรงพระเยาว์ และประทับอยู่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จึงมีการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการทำหน้าที่แทน ในช่วงที่กษัตริย์ไม่ได้ประทับอยู่ในประเทศ กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ได้พยายามช่วงชิงอำนาจระหว่างกันจนในที่สุดจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มยึดอำนาจไว้ที่ตนเองสำเร็จ ในปลายปี พ.ศ. 2481 นำไปสู่การสถาปนา รัฐนิยมที่ยึดมั่นในลัทธิชาตินิยมและลัทธิบูชาผู้นำ คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อมา มีการอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล กลับมาประทับประเทศไทย เพื่อต้องการความเป็นเอกภาพภายในประเทศ และได้อัญเชิญพระองค์เป็นครั้งที่ 2 ซึ่ง

พระองค์ทรงตอบรับการอัญเชิญครั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลกับนายปรีดี พนมยงค์ เป็นไปอย่างดีมากถึงขนาดยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบุรุษอาวุโส แต่กลุ่มอนุรักษนิยม นำโดยนายควง อภัยวงศ์ มองนายปรีดี พนมยงค์ อย่างไม่ไว้วางใจ จึงใช้กลลวงให้ นายปรีดี พนมยงค์ เป็น นายกรัฐมนตรี เพื่อให้พบกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ อันเป็นหนทางทำลายความนิยมและบารมีของนายปรีดี พนมยงค์ แต่นายปรีดี พนมยงค์ มิได้สงสัยในกลลวงนี้และรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2489 ซึ่งในที่สุด นายปรีดี พนมยงค์ พบจุดจบทางการเมือง เมื่อสำนักพระราชวังมีแถลงการณ์ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จสวรรคตโดยพระแสงปืนจากอุบัติเหตุ ซึ่งทำให้เกิดข้อถกเถียงที่ยังหาข้อสรุปไม่ได้ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549)

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2549) ได้กล่าวถึงเรื่อง การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และแนวคิดประชาธิปไตย ที่แพร่หลายอยู่ในสังคมไทยสมัยนั้นว่า แบ่งได้เป็น 2 แนวคิด ดังนี้

1) แนวคิดประชาธิปไตยสำนักประเพณี เช่น หม่อมเจ้า วรณไวทยากร วรวรรณพระองค์เจ้า ชานินิวัตติ หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช มีจุดเริ่มต้นในกลุ่มนักคิดสายราชวงศ์และขุนนางรุ่นแรกที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากตะวันตก แนวคิดหลักของสำนักนี้ อธิบายว่า ระบอบประชาธิปไตยมีมาช้านานแล้ว โดยเฉพาะเมื่อระบอบกษัตริย์ได้รับแนวคิดพุทธศาสนาเรื่อง เอนกนิกร สโมสรรสมมุติ มาใช้ในการปกครอง แนวคิดดังกล่าวคือการอธิบายว่า พระมหากษัตริย์ทรงขึ้นครองราชย์โดยความเห็นชอบของชุมชนการเมือง พระองค์ทรงอยู่เหนือราษฎรเพียงพระองค์เดียว ส่วนราษฎรทุกคนที่เหลือมีความเท่าเทียมกันหมดไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ และแนวคิดนี้มีอิทธิพลต่อระบบราชการและทหาร

2) แนวคิดประชาธิปไตย แบบสำนักคิดตะวันตก เริ่มอยู่ในกลุ่มนักเรียนนอกพวกที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับระบบราชการภายหลังการปฏิรูปการปกครองได้ทั้งสองสำนักคิดนี้ได้พัฒนาขึ้นต้นพุทธศตวรรษที่ 25 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จะเสด็จขึ้นครองราชย์สืบราชสันตติวงศ์ตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 และเสด็จกลับ

ประเทศสวีเดนเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2489 เพื่อทรงศึกษาต่อ และทรงเสด็จนิวัติสู่พระนครเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2493 และทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว ส่งผลให้ผู้สำเร็จราชการแทนรัฐประหารและความวุ่นวายทางการเมืองของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังการยุติสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทหารกับกลุ่มรัฐบาลพลเรือนของนายปรีดี พนมยงค์ ขณะที่ในรัฐสภาก็เกิดความวุ่นวายเช่นกัน โดยเกิดการแบ่งชั้นระหว่างพรรคสหชีพของนายปรีดี กับพรรคประชาธิปไตยของนายควง อภัยวงศ์ มีความรุนแรงมาตั้งแต่ก่อนการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ แล้ว การสวรรคตของ รัชกาลที่ 8 ส่งผลให้รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ถูกโจมตีอย่างมากว่า ไม่สามารถพิทักษ์ราชบัลลังก์ไว้ได้ แม้มีคำสั่งดำเนินการสืบสวนเรื่องดังกล่าวแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ก็ยังถูกตั้งคณมมองว่ามีส่วนรู้เห็นในการลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นผลให้นายปรีดี พนมยงค์ ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2489 ผู้ที่มาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อมา คือ พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ในระยะแรกถูกกดดันจากพรรคประชาธิปไตยจนต้องลาออก แต่เมื่อจัดการเลือกตั้งใหม่ก็สามารถกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีได้อีกครั้ง ในระยะนี้มีข่าวการทำรัฐประหาร แต่ไม่สามารถสกัดกั้นได้ ส่งผลให้ พลโท ผิน ชุณหะวัณ เข้ายึดอำนาจในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 อย่างไรก็ตาม คณะรัฐประหารก็ให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้จัดการเลือกตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2491 และผลการเลือกตั้งทำให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป แต่หลังจากนั้น คณะรัฐประหารได้ส่งคนไปจับให้นายควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่ง เพื่อเปลี่ยนรัฐบาล ผลปรากฏว่า นายควง อภัยวงศ์ ยินยอมปฏิบัติตาม และทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งในเดือนเมษายน พ.ศ. 2491

การกลับคืนสู่อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำไปสู่รูปแบบการปกครองที่เน้นความสำคัญของตัวผู้นำ ช่วงพ.ศ. 2481-2487 ซึ่งสิ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามทำมาตลอด คือ การเคลื่อนย้ายบทบาทและอำนาจจากราชสำนักและพระมหากษัตริย์สู่ตนเอง ในฐานะผู้นำได้ปลุกฝังอุดมการณ์ให้แก่ประชาชนว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นบิดาของประชาชนด้วยการเปรียบจอมพล ป. พิบูลสงคราม

กับพ่อขุนรามคำแหง ท้ายที่สุด จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยังได้อาศัยภาพพจน์ของ การเป็นผู้นำอุปถัมภ์พุทธศาสนาโดยพหุตินัยมาเสริมสร้างสถานะตนอีกด้วยอย่างไร ก็ตาม สถานการณ์ภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2490 แม้จะเต็มไปด้วยความรุนแรง แต่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็ทรงสนพระทัยสถานการณ์บ้านเมือง และได้จัดตั้ง สภาร่างรัฐธรรมนูญ เป็นครั้งแรก นายควง อภัยวงศ์ สามารถวางเงื่อนไขในกระบวนการ ร่างรัฐธรรมนูญได้สำเร็จก่อนเป็นรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ซึ่งรัฐธรรมนูญนี้มีหลักการ สำคัญ คือ การเพิ่มอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการมีส่วนร่วมบริหารบ้านเมืองมาก การทำรัฐประหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้บทบาททางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความมั่นคงยิ่งขึ้น บัญญัติในรัฐธรรมนูญให้มีสภาเดี่ยว โดย แบ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรก มาจากการเลือกตั้ง และประเภทที่สองมาจากการแต่งตั้ง สมาชิกประเภทที่สองจึงกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ในการกำจุนอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไว้ในระบอบนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงได้ฟื้นฟูสถาบันพระมหากษัตริย์โดยได้พระราชดำเนินประพาส ต่างจังหวัดและมีโครงการตามพระราชดำริ แต่ก็ทรงมิได้รับการสนับสนุน ด้านงบประมาณจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้สถานะของพระองค์มีความมั่นคง มากขึ้น แต่ก็ส่งผลให้สัมพันธ์ภาพระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ราบรื่น ทำให้สถานการณ์รุนแรงยิ่งขึ้นในช่วง พ.ศ. 2499-2500 จนนำไปสู่จุดจบของ จอมพล ป. พิบูลสงครามเอง การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามไม่สนับสนุนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ส่งผลให้จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มถอยห่างจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการไม่ยอมเข้าร่วมรัฐบาล และขัดแย้งกับพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์อย่างรุนแรง ขณะที่การเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ก็ถูกประชาชน โจมตีว่า เป็นการเลือกตั้งสกปรก การไฮด์ปาร์กต่อต้าน จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดขึ้นมากมาย แต่ตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังพยายามรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลและเดินหน้าจัดงาน 25 พุทธศตวรรษต่อไป แต่ปรากฏว่า วันปิดงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มิได้มาเป็นองค์ประธาน ทำให้ประชาชนมองว่า งานดังกล่าวเป็นงานพื้น ๆ ส่งผลเสียต่อ ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และส่งผลให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม สิ้นสุด

อำนาจลงในที่สุกด้วยการทำรัฐประหารของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ และเป็นการเริ่มต้นประวัติศาสตร์บทใหม่ของการเมืองไทย และนำไปสู่พัฒนาการก้าวที่สำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์

2. สมัยระบอบประชาธิปไตยแบบไทย (พ.ศ. 2501-2516) ภายหลังจากทำรัฐประหารของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ได้มอบหมายให้นายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรี ได้จัดการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2500 ขึ้นเป็นผลให้นายพจน์ สารสิน ลาออกจากตำแหน่ง ทำให้จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต้องหาบุคคลมาเป็นนายกรัฐมนตรีแทน คือ พลโท ถนอม กิตติขจร รัฐบาลชุดนี้ต้องเผชิญกับการวิพากษ์วิจารณ์และได้มีการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ประกอบกับปัญหาข้อพิพาทเรื่องเขาพระวิหารระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา ที่ผลการตัดสินของศาลโลกได้ให้เขาพระวิหารเป็นของประเทศกัมพูชา ทำให้รัฐมนตรีหลายคนตัดสินใจลาออก

สาเหตุของการทำรัฐประหารครั้งนี้ของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ คือ

(1) การคุกคามของกลุ่มคอมมิวนิสต์ภายในประเทศ ด้วยการจะจัดราชบัลลังก์ ซึ่งทำลายพุทธศาสนาและโค่นสถาบันต่าง ๆ ทุกรูปแบบที่ชาติไทยเรายึดมั่น (2) พรรคการเมืองหลายพรรคได้ใช้อภิสิทธิ์และเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในทางที่มีขอบ อันเป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนกลายเป็นศัตรูซึ่งกันและกัน (3) ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับเขาพระวิหารระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา ที่อาจกลายเป็นปัญหาสำคัญจากภายนอกประเทศ ดังนั้นเพื่อให้ประเทศเจริญก้าวหน้า จึงจำเป็นต้องสร้างเสถียรภาพให้แก่ชาติ ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักประชาธิปไตยอันมั่นคง ระบบเศรษฐกิจและสังคมอันเหมาะสมสำหรับการอยู่รอดของชาติและของประชาชนคนไทย การทำรัฐประหารครั้งที่สอง นี้แตกต่างจากการทำรัฐประหารครั้งแรก กล่าวคือ การทำรัฐประหารครั้งที่สอง ก็เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารประเทศที่เกิดความยุ่งยากที่ทำให้รัฐบาลพลเอก ถนอม กิตติขจร ต้องเผชิญกับปัญหาความวุ่นวายทางการเมือง จนเป็นอุปสรรคในการบริหารประเทศในขณะนั้น ส่วนรัฐประหารครั้งแรกนั้น เป็นรัฐประหาร

เพื่อเปลี่ยนตัวรัฐบาลซึ่งไม่เป็นที่นิยมของประชาชนอันเนื่องมาจากการฉ้อราษฎร์บังหลวง จึงหันมาสู่การสร้างระบบการปกครองแบบใหม่ขึ้นมาทดแทน เพื่อใช้ในการปกครองประเทศเป็นการเฉพาะ คือ การสร้างประชาธิปไตยแบบไทย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เห็นว่า ปัญหาการบริหารประเทศ มีสาเหตุมาจากการที่คณะราษฎรนำระบอบประชาธิปไตยตะวันตกมาใช้ ซึ่งเห็นว่า ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเกิดความวุ่นวายทางการเมืองอยู่บ่อยครั้งและเห็นว่าการจัดระเบียบการปกครองของไทยต้องอาศัยหลัก 3 ประการ คือ การเมืองการปกครองต้องอาศัยหลักการของไทยเราเอง จะต้องละทิ้งอุดมการณ์ของต่างประเทศ และจะต้องฟื้นฟูอุดมการณ์แบบไทยให้เป็นอุดมการณ์หลักของชาติ ประชาธิปไตยแบบไทยที่เหมาะสม คือ รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ และมีอำนาจสูงสุด ไม่ใช่รัฐบาลของพรรคการเมือง ดังนั้น พรรคการเมืองและการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนจึงไม่ใช่เป็นสิ่งจำเป็นต่อระบบการเมืองไทยระเบียบการเมืองการปกครองแบบใหม่ แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ รัฐบาล ข้าราชการ และประชาชน กล่าวคือ รัฐบาลมีอำนาจสูงสุด แล้วมีระบบราชการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและปฏิบัติตามคำบัญชาของผู้ปกครองโดยตรง ยอมรับการชี้แนวทางจากรัฐบาล โดยเฉพาะจากตัวผู้นำเป็นสำคัญ ส่วนประชาชนก็อยู่ในฐานะกำกับดูแลจากรัฐบาลหรือได้รับความยินยอมจากรัฐบาลเท่านั้น และยังเสนอให้ประยุกต์การปกครองให้ จอมพล ถนอม กิตติขจร ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อมาและบริหารประเทศตามแบบ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทั้งการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบไทยและนโยบายต่างประเทศที่ผูกความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอเมริกา และผลจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 สร้างความเจริญก้าวหน้าตามมา แต่ก็สร้างปัญหาตามมาด้วย รัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยังต้องเผชิญกับความกดดันจากประชาชน

ภายหลังจากเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 จอมพล ถนอม กิตติขจร ได้กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่ต่อมาเริ่มได้รับการวิพากษ์จากสภาผู้แทนราษฎร และต่อต้านรุนแรงขึ้นใน พ.ศ. 2513 ไม่ว่าจะเป็นการวิพากษ์นโยบายรัฐบาล การยับยั้งพระราชบัญญัติงบประมาณ ดังนั้น จอมพล ถนอม

กิตติขจร จึงไม่พอใจกับแรงต่อต้านจนกลายเป็นความขัดแย้ง จอมพล ถนอม กิตติขจร จึงทำรัฐประหารรัฐบาลของตนเอง เมื่อ พ.ศ. 2514

สภาพการณ์ของเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เริ่มต้นด้วยการแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญของนักศึกษาและอาจารย์กลุ่มหนึ่ง แต่กลับถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จำนวนทั้งสิ้น 11 คน โดยตั้งข้อหาว่า (1) ชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมือง (2) จัดขึ้นคำสั่งปฏิวัติ ฉบับที่ 4 และ (3) ขบถภายในราชอาณาจักร ตามกฎหมายมาตรา 116 หลังจากนั้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์คัดค้านการจับกุมของรัฐบาลเผด็จการ ถนอม-ประภาส ต่อมาในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาลได้เข้าจับกุมนักศึกษาเพิ่มอีกคนหนึ่ง คือ นายก่อเกียรติ คงคา นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง และต่อมาเจ้าหน้าที่สันติบาลได้ออกหมายจับนายไขแสง สุกใส อดีตสภาผู้แทนราษฎร นครพนม เนื่องจากเห็นว่า มีส่วนในการชักใยอยู่เบื้องหลังการเรียกร้องรัฐธรรมนูญและการประท้วง ซึ่งการกระทำดังกล่าว เริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการปิดโปสเตอร์และการอภิปรายโจมตีการกระทำของรัฐบาล การประท้วงเริ่มขยายวงกว้างและเกิดขึ้นในเกือบทุกมหาวิทยาลัย ในเวลาต่อมาจึงได้มีการนัดรวมตัวชุมนุมใหญ่กันที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีผู้ประท้วงจำนวนมากต่างทยอยกันมาเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณเพื่อกดดันให้รัฐบาลปฏิบัติตามข้อเรียกร้องให้ปล่อยตัวทั้ง 13 คน แต่ได้รับการปฏิเสธจากทางฝ่ายรัฐบาล ส่งผลให้กลุ่มผู้ประท้วงต้องตัดสินใจที่จะเดินขบวนประท้วง และต่อสู้ด้วยวิธีอหิงสาจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ โดยมุ่งไปชุมนุมประท้วงกันที่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย กลุ่มนักศึกษาพยายามเรียกร้องโดยเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ พ.ศ. 2475 โดยโยงการต่อสู้ของกลุ่มตนกับการต่อสู้ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้สามารถปลุกระดมได้เป็นอย่างมาก และกลุ่มนักศึกษาเชื่อว่า กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ได้หยิบยกข้อความจากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อครั้งสละราชสมบัติมาดำเนินพฤติกรรมการปกครองแบบเผด็จการของจอมพล ถนอม กิตติขจร ข้อความดังกล่าวถูกนำมาตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นปกหน้าหนังสือของกลุ่มเรียกร้อง

รัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยมีข้อความว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมให้แก่ราษฎร โดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร” ในเวลาต่อมา ข้อความดังกล่าวยังถูกนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ทางใบปลิวของกลุ่มนักศึกษา และถูกนำไปใช้กล่าวอ้างอย่างสม่ำเสมอตลอดช่วงการประชุมประท้วง จนข้อความดังกล่าวกลายเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มีความใกล้ชิดกับระบอบประชาธิปไตย และช่วยเสริมสร้างภาพพจน์ของกษัตริย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย นายสมบัติ ชำรงชัญญวงศ์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ตัวแทนนักศึกษาส่งตัวแทนขอเข้าเฝ้าฯ เพื่อให้พระองค์ทรงช่วยเหลือจัดการกับปัญหานี้ ข้อเรียกร้องได้รับการยินยอมปฏิบัติตามจากฝ่ายรัฐบาล โดยยอมปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน โดยไม่มีเงื่อนไขและจะจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ และประกาศใช้ภายในเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2517 แต่เนื่องจากปัญหาการขาดการติดต่อกับกลุ่มที่เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กลุ่มประท้วงที่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยจึงไม่ทราบถึงการยินยอมของรัฐบาล และได้เดินขบวนมายังพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในเวลา 04.30 น. ของวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 พ.ต.อ. วิศิษฐ์ เศรษฐบุตร ได้อัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาอ่านเพื่อเตือนสติกลุ่มนิสิตนักศึกษาและให้ยกเลิกการประชุมประท้วง เมื่ออ่านพระบรมราโชวาทแล้ว เหตุการณ์กลับไม่ได้เป็นไปอย่างที่คิด เมื่อกลุ่มผู้ชุมนุมต้องเผชิญหน้ากับตำรวจในขณะที่กำลังจะสลายตัว และเกิดการต่อสู้กันขึ้นจนนำไปสู่การกวาดล้างผู้ชุมนุมครั้งใหญ่จากตำรวจและทหาร ภายใต้การบังคับบัญชาของ จอมพล ถนอม กิตติขจร และ จอมพล ประภาส จารุเสถียร เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้มีผู้บาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเข้ามาเป็นผู้ระงับเหตุการณ์โดยที่ พลเอก กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบก ก็มีความเห็นคล้อยตามด้วย พระองค์ทรงขอให้ จอมพล ถนอม กิตติขจร ลาออกจากตำแหน่ง (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549)

3. สมัยระบอบประชาธิปไตยแบบแบ่งปันอำนาจ (พ.ศ. 2516-2544)

การสลายลงของการผูกขาดอำนาจนับตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นำพาให้ระบอบ

ประชาธิปไตยในไทยเดินทางไปสู่ยุคสมัยใหม่ ที่เปิดกว้างให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงได้มากขึ้น สภาพทางการเมืองหลังการสลายลงของการผูกขาดอำนาจ เมื่ออำนาจว่างลง กลุ่มต่าง ๆ ทางการเมือง พยายามเข้ามามีอำนาจ รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ป็นรัฐบาล ที่อิสระจากอิทธิพลจากกลุ่มข้าราชการ มีความชัดเจนทางการเมืองมากขึ้น เนื่องจากมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 กลุ่มนักธุรกิจเริ่มเข้าสู่การเมืองผ่านพรรคการเมือง ส่วนกลุ่มนักศึกษาและกรรมกรมีบทบาทมากที่สุด สองกลุ่มนี้เริ่มเคลื่อนไหวมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลและถูกแทรกซึมจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อีกด้วย กลุ่มนักศึกษาได้รับการตอบสนองอย่างดีจากรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ และมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาธิปไตย ขณะเดียวกัน กลุ่มข้าราชการและนักธุรกิจ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเท่าที่ควร การร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ได้นำ สมัชชาแห่งชาติ อันเนื่องเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งเรียกว่า สภานามม้ เนื่องจากจัดการประชุมสมัชชาที่ราชตฤณมัยสมาคม หรือสนามม้านางเลิ้ง สภานี้มาจากกลุ่มทางการเมืองที่หลากหลาย เช่น ข้าราชการ นักธุรกิจ นักวิชาการ กรรมกร เกษตรกร ตลอดจนนักศึกษา ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย มากที่สุดฉบับหนึ่งของประเทศไทย มีบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพไว้ในหมวดที่ 3 จึงเป็นที่พอใจของประชาชน โดยเฉพาะนักศึกษา กลุ่มนักธุรกิจจึงเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ขณะเดียวกัน กลุ่มนักศึกษาและกรรมกรก็มีบทบาทเคลื่อนไหวนอกรัฐสภา มีการประท้วง 731 ครั้ง ช่วงปีพ.ศ. 2517-2519 สิทธิเสรีภาพที่มีอย่างเต็มที่ ในรัฐธรรมนูญ เป็นการเปิดทางให้กลุ่มสังคมนิยมหรือซ้ายจัด สามารถเคลื่อนไหว อย่างเปิดเผย สถานการณ์เริ่มไม่เป็นที่พอใจของกลุ่มอนุรักษ์นิยม และกลุ่มขวาจัด นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มนวพลและกลุ่มกระทิงแดง เพื่อเคลื่อนไหวต่อต้านกลุ่มซ้ายจัด อย่างรุนแรง กลุ่มขวาจัดได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มข้าราชการที่มีความกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและไม่พอใจบทบาทตนเองที่ถูกกีดกันออกจากการเมือง ด้วยมาตรา 118 ซึ่งมีให้ข้าราชการเข้ามามีตำแหน่งทางการเมือง ในที่สุดสถานการณ์ ดึงเครียดขึ้น เมื่อเกิดความวุ่นวายในรัฐสภาและนอกรัฐสภา กลุ่มซ้ายจัดได้เริ่ม เคลื่อนไหวทางการเมืองในทิศทางที่ล่อแหลมและขั้วของกลุ่มขวาจัดมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกลุ่ม

ชาวจัด เริ่มใช้ความรุนแรงในการจัดการกับกลุ่มชาวจัดอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่เหตุการณ์ วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549)

เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นการประท้วงที่นำไปสู่การทำรัฐประหาร โดยคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินภายใต้การนำของพลเรือเอก สงัด ชลออยู่ และคณะนายทหาร จนสามารถเข้ายึดอำนาจได้ มีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีอย่างเด็ดขาดคล้ายกับรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2502 ของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และแต่งตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินก็ได้กลายสภาพตนเองไปเป็นสภาที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินยังจัดตั้งสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดินมาทำหน้าที่นิติบัญญัติ โดยมีสมาชิกทั้งหมด 340 คน ประกอบด้วยข้าราชการทหาร และข้าราชการพลเรือน สภาพการณ์ก่อนเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2518-2519 เป็นช่วงเวลาที่มีความผันผวนในภูมิภาคอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศลาวและประเทศกัมพูชา สร้างความวิตกกังวลต่อภัยคอมมิวนิสต์ และกลัวว่าประเทศไทยกำลังเป็นเป้าหมายต่อไปตามทฤษฎีโดมิโน พร้อมกับปัญหาทางการเมืองภายในที่มีความแตกแยกทางความคิดระหว่างแนวคิดอนุรักษนิยมและสังคมนิยม รวมทั้งความขัดแย้งในชนบทกลุ่มอนุรักษนิยมได้เตรียมปลุกฝังความคิดอุดมการณ์ให้กับมวลชนจัดตั้ง ได้แก่ ลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มกระทิงแดง กลุ่มนวมพลชมรมแม่บ้าน ให้มีความหวาดวิตกภัยคอมมิวนิสต์และพร้อมเผชิญหน้ากับแนวคิดสังคมนิยม ตลอดจนความขัดแย้งในกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจและกลุ่มทหารที่พยายามสร้างเงื่อนไขในการยึดอำนาจ เช่น การสนับสนุนให้จอมพล ถนอม กิตติขจร และจอมพล ประภาส จารุเสถียร เดินทางกลับมาไทย เป็นชนวนให้นักศึกษาและประชาชนต่อต้าน และเป็นโอกาสให้เกิดการทำรัฐประหาร โดย พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ได้กราบบังคมทูลขอคำปรึกษาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เพื่อให้ทรงทราบถึงสถานการณ์บ้านเมืองว่าเป็นที่น่าวิตก ถ้าปล่อยไว้อาจเป็นเหมือนประเทศเขมรและประเทศลาวได้ จึงเห็นควรให้ปฏิวัติ และหลังปฏิวัติแล้วจึงอยากให้พลเรือเอกมาเป็นนายกรัฐมนตรี โดยพลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ได้กราบทูลรายชื่อบุคคลที่น่าจะเป็นนายกรัฐมนตรีจำนวน 15 คน แต่มิได้มีคำสั่งสนับสนุนผู้ใด แต่ก่อนออกจากที่เฝ้า

ได้รับสั่งว่า “จะทำอะไรลงไป ก็ควรปรึกษานักกฎหมาย คือ คุณชานินทร์ กรีวิเชียร ผู้พิพากษาศาลฎีกา” นักศึกษาและประชาชนได้ประท้วงการกลับมาของ จอมพล ถนอม กิตติขจร และจอมพล ประภาส จารุเสถียร นำไปสู่การปราบปรามในเช้าตรู่วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มที่มีส่วนในเหตุการณ์ ประกอบด้วย ตำรวจตระเวนชายแดน ลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มกระทิงแดง กลุ่มนวพล ส่งผลให้นักศึกษา และประชาชนถูกสังหาร จำนวน 41 ราย และมีการจับกุมแกนนำหลายคน อีกทั้งการ กวาดจับนิสิตนักศึกษาและประชาชนที่เข้าร่วมการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลายพันคน ท่ามกลางความวุ่นวายของเหตุการณ์การปราบปรามและกวาดจับผู้ชุมนุม และความไร้เสถียรภาพในการสั่งการของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ในช่วงเย็นนั่นเอง มีกลุ่มทหารที่เรียกตัวเองว่า คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ได้เข้ารัฐประหารยึดอำนาจ จากรัฐบาลได้สำเร็จ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ นายชานินทร์ กรีวิเชียร เข้ามาบริหารประเทศ (พ.ศ. 2519-2520)

ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบภายหลังเหตุการณ์ การรัฐประหาร 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 รัฐบาลนายชานินทร์ กรีวิเชียร เข้าบริหารประเทศไม่นาน ได้เกิดการรัฐประหาร รัฐบาลนายชานินทร์ กรีวิเชียร ในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 นำไปสู่ปัญหา ความขัดแย้งและช่วงชิงอำนาจกันในกลุ่มผู้นำทหารภายในคณะปฏิรูปการปกครอง แผ่นดิน ระหว่างพลเรือเอก สงัด ชลออยู่ กับพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และ กลุ่มทหารอื่น ๆ เช่น พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ นอกจากกลุ่มภายในคณะรัฐประหาร แล้วยังมีกลุ่มนายทหารระดับนายพันที่กุมกำลังให้การสนับสนุน คือ “กลุ่มยังเติร์ก” หรือ จปร.7 นำโดยพันเอก มนูญ รูปขจร พันเอก ประจักษ์ สว่างจิตร์ และพันเอก จำลอง ศรีเมือง เป็นต้น กลุ่มยังเติร์ก สนับสนุนให้พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขณะนั้นเป็น เลขาธิการคณะปฏิรูปฯ เป็นนายกรัฐมนตรี แทนพลเรือเอก สงัด ชลออยู่ หัวหน้า คณะปฏิรูปฯ ขณะนั้น หลังการทำรัฐประหารรัฐบาลนายชานินทร์ กรีวิเชียรแล้ว พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้จัดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 และรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ถูกขนานนามว่าเป็น “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” การที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ถูกขนานนามว่าเป็นประชาธิปไตย ครึ่งใบ คือ เป็นการจัดวางดุลอำนาจทางการเมืองระหว่างพลังประชาธิปไตยกับ

พลังกองทัพ ให้กองทัพสามารถควบคุมทิศทางการเมืองได้ เช่น ข้าราชการประจำสามารถควบคุมตำแหน่งทางการเมืองได้ และสมาชิกวุฒิสภามาจากการแต่งตั้ง (นครินทร์ มณฑิตรัตน์, 2549)

กบฏเมษาฮาวาย พ.ศ. 2523-2531 เป็นช่วงสมัยพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีและตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ภายใต้การสนับสนุนของกลุ่มยังเติร์กและถอนการสนับสนุน พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ โดยใน พ.ศ. 2523 ได้มีความพยายามในการต่ออายุราชการพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เนื่องจากเหตุเกษียณอายุราชการให้สามารถดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกได้อีก 1 ปี แต่ถูกคัดค้านจากกลุ่มยังเติร์ก หลังจากนั้นพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ได้เรียกประชุมพรรคร่วมรัฐบาลทำให้ท่าทีของพรรคร่วมรัฐบาลเปลี่ยนไปเป็นการให้การสนับสนุน เหตุการณ์นี้ยังก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนอย่างกว้างขวาง นำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในกลุ่มทหารเองและกับประชาชน

ในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2524 พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ได้ปรับคณะรัฐมนตรีและมีข่าวว่ามีการต่ออายุราชการอีก 1 ปี ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างนายกรัฐมนตรีกับกลุ่มยังเติร์ก ส่งผลให้กลุ่มยังเติร์ก ก่อการรัฐประหารในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2524 เรียกว่า “กบฏเมษาฮาวาย” แต่ไม่สำเร็จเนื่องมาจากการปฏิบัติการของกองบัญชาการร่วมรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หลังจากเหตุการณ์นี้ทำให้อำนาจของ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ มีความมั่นคง แต่อย่างไรก็ตาม ในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2528 กลุ่มยังเติร์ก ได้พยายามก่อรัฐประหารรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ อีกครั้งแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ถึงกระนั้น รัฐบาล พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ก็ยังคงเผชิญกับการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนและสื่อมวลชนในปีที่ 8 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นองคมนตรีและประธานองคมนตรีในเวลาต่อมา (นครินทร์ มณฑิตรัตน์, 2549)

หลังจาก พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ยุติบทบาททางการเมืองในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว พลเอก ชชาติชาย ชุณหะวัณ ได้รับตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนถัดมา (พ.ศ. 2531-2534) การเมืองไทยไร้เสถียรภาพอีกครั้งเมื่อเกิดรัฐประหารในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 โดยกลุ่มผู้นำทหารที่เรียกตัวเองว่า “คณะรักษา-

ความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.)” นำโดยพลเอก สุนทร คงสมพงษ์ พลเอก สุจินดา คราประยูร พลเอก อิศระพงษ์ หนุณภักดี พลอากาศเอก เกษตร โรจนนิล ฯลฯ ได้เข้าทำ รัฐประหารรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยอ้างว่า รัฐบาลทุจริต แทรกแซง ข้าราชการ เผด็จการรัฐสภา ทำลายสถาบันทหาร กับการลอบสังหารบุคคลสำคัญและ คิดล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ปัญหาที่แท้จริง คือ การโยกย้ายตำแหน่งใน กองทัพก่อให้เกิดการแบ่งปันอำนาจที่ไม่มีความสมดุลในกลุ่มทหารระหว่างกลุ่ม จปร. 5 และจปร. 7 และหลังจากการยึดอำนาจเสร็จแล้ว รสช. ได้สัญญาว่า จะคืนอำนาจให้ ประชาชนโดยเร็ว ต่อมาเมื่อ รสช. ยึดอำนาจสำเร็จแล้วได้ประกาศใช้ธรรมนูญแห่ง- ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงได้โปรดเกล้าให้ นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2534 - 2535) บริหารประเทศและ ดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 จนสามารถเลือกตั้งทั่วไปได้ ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคสามัคคีธรรมได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล แต่บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวมิได้ระบุว่า นายกรัฐมนตรีต้องมาจาก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้น พรรคสามัคคีธรรมได้เชิญพลเอก สุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรี แต่พรรคการเมืองฝ่ายค้านและประชาชนคัดค้าน เนื่องจาก ก่อนหน้านี้ พลเอก สุจินดา คราประยูร เคยกล่าวว่า การรัฐประหารที่ได้ทำไปนั้น หาได้มีความต้องการเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งภายหลังกลับยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยการให้เหตุผลว่า ขอมเสียดชีวิตเพื่อชาติ การยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่งผลให้ ประชาชนไม่พอใจมากและเริ่มชุมนุมกัน ซึ่งมี พลตรี จำลอง ศรีเมือง เป็นแกนนำสำคัญ เรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และให้นายกรัฐมนตรี มาจากสมาชิกสภาผู้แทน- ราษฎร ประชาชนจำนวนหลายแสนคนได้เข้าร่วมชุมนุมบริเวณถนนราชดำเนิน การประท้วงและเหตุการณ์ได้ลุกลามจนกลายเป็นเหตุจลาจล เกิดความเสียหาย ทั่วกรุงเทพฯ และมีแนวโน้มจะเกิดความเสียหายอีกมาก เกิดการเผชิญหน้าระหว่าง กองทัพและกลุ่มผู้ชุมนุมในช่วงวันที่ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 จนนำไปสู่ ความรุนแรง มีประชาชนบาดเจ็บ เสียชีวิตและสูญหายจำนวนมาก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พลเอก สุจินดา คราประยูร นายกรัฐมนตรี กับ พลตรี จำลอง ศรีเมือง ผู้นำการประท้วง เข้าเฝ้า ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในวันที่ 20

พฤษภาคม พ.ศ. 2535 หลังการปะทะกันระยะหนึ่ง เหตุการณ์การเข้าเฝ้าฯ ได้รับการเผยแพร่ภาพและเสียงทางวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศ หลังจากนั้น ในวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 พลเอก สุจินดา คราประยูร ได้ประกาศลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี พรรคสามัคคีธรรมได้เสนอ พลอากาศเอก สมบุญ ระหงษ์ ประธานที่ปรึกษาพรรคชาติไทยเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งยังคงมีกระแสต่อต้าน ในที่สุดวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ นาย อานันท์ ปันยารชุน กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งตามการเสนอชื่อ โดยนาย อาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร เพื่อสร้างความปรองดองในสังคมการเมือง และดำเนินการจัดการเลือกตั้งให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนชาวไทย อันนำไปสู่กระบวนการปฏิรูปการเมืองที่เริ่มต้นจากการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2535 เพื่อดำเนินการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ หรือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในเวลาต่อมาการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540 ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ มีความเคลื่อนไหวและเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมือง จนนำไปสู่การแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 และการเกิดขึ้นของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 (รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน) ซึ่งมีสาระประกอบไปด้วยข้อกำหนดเกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรมนักการเมือง ระบบการตรวจสอบ และถ่วงดุลอำนาจขององค์กรการเมือง การจัดตั้งองค์กรอิสระ การทำให้องค์กรการเมืองมีประสิทธิภาพ และการทำให้องค์กรของฝ่ายบริหารสามารถบริหารนโยบายได้โดยมีความเป็นผู้นำที่มีความเข้มแข็ง (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549)

4. สมัยประชาธิปไตยแบบรัฐบาลพรรคเดียว (พ.ศ. 2544-2549) รัฐบาลพรรคไทยรักไทย ถือว่ามีเสถียรภาพทางการเมือง โดยพันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 23 ของประเทศ ได้สร้างประวัติศาสตร์โฉมหน้าใหม่ให้กับการเมืองไทย คือ เป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งรัฐบาลแรกที่มีผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคไทยรักไทย เพียงพรรคเดียวชนะเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น จนสามารถจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้ถึงสองสมัยติดต่อกันผ่านการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544 และการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548

สาเหตุของการชนะเลือกตั้ง ผู้นำพรรครวมทั้งคณะผู้บริหารของพรรคได้เลือกนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ที่แตกต่างไปจากพรรคการเมืองอื่น ๆ โดยมีแนวคิดที่นำลักษณะการบริหารงานธุรกิจมาปรับใช้กับการบริหารบ้านเมือง ด้วยสโลแกน “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อคนไทยทุกคน” ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544 สโลแกน “4 ปี ช่อมความหายนะจากวิกฤติ 4 ปี สร้างชาติให้แข็งแกร่ง” ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548 เพื่อสานต่อนโยบายเดิม (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549)

จุดเด่นของพรรคไทยรักไทย มีดังนี้ (1) นโยบายพรรคที่มีลักษณะพิเศษคือ ความสามารถในการเอานโยบายสาธารณะมาสร้างกระแสความนิยมทางการเมือง โดยใช้หลักจิตวิทยามวลชนในแบบประชานิยม (populism) ที่นำเสนอออกมาเป็นรูปธรรมและปรากฏเป็นจริงทำให้ คนรากหญ้ารู้สึกว่าได้ รับ หรือกำลังจะได้รับ การดูแลจากผู้นำ และได้รับการแบ่งปันทรัพยากรทางการเงินหรืองบประมาณจากรัฐบาลอย่างเท่าเทียม หรือเสมอ ๆ กับกลุ่มคนที่มีสถานภาพดีกว่าในกลุ่มอื่นภายใต้การนำทางนโยบายของพรรคไทยรักไทยโดยรวมที่ไม่ได้เน้นให้เกิดความรู้สึกว่าประเทศมีชนชั้น ซึ่งทำให้คนรากหญ้าเห็นว่าพรรคไทยรักไทยเป็นความหวังเดียวทางการเมือง (2) ภาพลักษณ์ (image) ของ พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร ที่มีดีกรีดอกเตอร์ เป็นนักบริหารที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล คิดไว ทำไว และเป็นตัวอย่างของบุคคลที่ประสบความสำเร็จในเรื่องธุรกิจและชีวิตครอบครัว จนยากที่จะทำให้ผู้นำพรรคการเมืองใดมาเทียบเคียง

ลักษณะการบริหารประเทศ มีลักษณะการบริหารประเทศที่มีแนวโน้มรวบอำนาจเบ็ดเสร็จของรัฐบาลพรรคไทยรักไทย นักวิชาการจึงให้คำจำกัดความรูปแบบการบริหารประเทศว่า “การเมืองระบอบทักษิณ ทักษิณาธิปไตย (Thaksinocracy)” “ทรราชเสียงข้างมาก (tyranny of the majority)” “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิการเลือกตั้ง” และเรียกระบบเศรษฐกิจซึ่งมีการดำเนินการและเกิดมีผลประโยชน์จากนโยบายรัฐบาลในสมัยนี้ว่า “ระบบทักษิโนมิกส์ (Thaksinomics)” สาเหตุที่เกิดการรวบอำนาจเบ็ดเสร็จ เนื่องจากหัวหน้าพรรคและนายทุนของพรรคล้วนมีพื้นฐานมาจากกลุ่มธุรกิจสัมปทานขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นธุรกิจที่มีประสิทธิภาพและมีความคุ้นเคยกับการผูกขาดมาแล้วในลักษณะหนึ่ง ได้แก่ ธุรกิจสื่อสาร โทรคมนาคม กลุ่มอุตสาหกรรม

พิเศษบางประเภท ส่งผลให้พรรคไทยรักไทย มีฐานอำนาจทางการเงินที่แข็งแกร่ง และที่สำคัญ คือ นโยบายประชานิยมที่ให้ผลประโยชน์โดยตรงให้แก่ชาวบ้าน โดยไม่ต้องผ่านระบบอุปถัมภ์ของนักการเมืองในระดับจังหวัด รวมทั้งนักการเมืองท้องถิ่น ดังนั้นจึงมีผลสืบเนื่องกลายเป็นการสลายฐานอำนาจของนักการเมืองในระบบหัวคะแนนแบบที่เคยเป็นมา นักเศรษฐศาสตร์การเมืองบางท่าน ได้อธิบายการเมืองการปกครองในแบบดังกล่าวว่าเป็นระบบของ “ชนกิจการเมือง (money politics)” คือ กลุ่มทุนขนาดใหญ่กลุ่มใหม่ได้เข้ามามีบทบาทในระบบเศรษฐกิจและการเมืองทดแทนกลุ่มการเมืองเดิม หรือกลุ่มทุนเก่าที่อ่อนกำลังลง และสูญเสียกิจการของตนไป

ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 สภาวะการนำทางการเมืองของระบอบทักษิณ ได้เลิกพึ่งพาเทคโนโลยี ผู้เชี่ยวชาญที่เคยเป็นหลักของการบริหารประเทศ รวมทั้งปัญญาชนและนักวิชาการที่เคยเป็นตัวกลางของความรู้และมีบทบาทวิพากษ์นโยบายระหว่างรัฐกับประชาชน ปัญญาชน นักวิชาการอิสระ และเอ็นจีโอ เครือข่ายประชาชน สมัชชาคนจนลักษณะนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียกว่า “เสียงเดียวในความเงียบ” เนื่องมาจากประเด็นสาธารณะในสังคมไทยมาจาก พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร และถูกนำเสนอผ่านสื่อไปยังประชาชน ประกอบกับแหล่งผลิตยุติ บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ข้อได้เปรียบทำให้รัฐบาลพรรคไทยรักไทยมีเสถียรภาพ นอกจากจะเกิดจากความสามารรถในการนำและการจัดการภายในพรรคไทยรักไทยแล้วยังเกิดจากปัจจัยสำคัญ คือ ข้อได้เปรียบภายใต้โครงสร้างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่มุ่งสร้างฝ่ายบริหารให้มีความเข้มแข็ง ทำให้ พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร มีอำนาจเหนือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคไทยรักไทย และมีอำนาจเหนือฝ่ายรัฐสภาไปด้วย นอกจากนี้ ข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญที่บัญญัติให้ สภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรคการเมืองก่อนการเลือกตั้งก่อน 90 วัน ส่งผลให้ พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร สามารถรวบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จได้ภายในไทยรักไทย โดยใช้บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือควบคุมทางการเมืองกับสภาผู้แทนราษฎร ให้อยู่ภายใต้อาณัติอย่างเคร่งครัด เพราะอนาคตทางการเมืองจะขึ้นอยู่กับว่าหัวหน้าพรรคจะส่งสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้น ลงสมัครรับเลือกตั้งครั้งต่อไปหรือไม่ นอกจากนี้ผลลัพธ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 อีก คือ การเสริมอำนาจให้ พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร

ผ่านมาตรการปลดรัฐมนตรี เนื่องจากสภาผู้แทนราษฎร ที่เข้ารับตำแหน่งต้องพ้นจากสมาชิกภาพสภาผู้แทนราษฎร ไปตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และเมื่อถูกปลดออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี เป็นต้น (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549)

สรุปได้ว่า วิธีการบริหารการเมืองภายในและภายนอกพรรคของ พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร รวมทั้งโครงสร้างของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เป็นปัจจัยทำให้รัฐบาลพรรคไทยรักไทยมีเสถียรภาพมั่นคงและอำนาจรวมศูนย์มาอยู่ที่ตัวนายกรัฐมนตรี ในช่วง 5 ปี ที่คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลพรรคไทยรักไทยต้องเผชิญกับการตรวจสอบของฝ่ายนิติบัญญัติ จะได้รับความไว้วางใจจากเสียงข้างมากของสภาผู้แทนราษฎร ฝ่ายรัฐบาลทุกครั้ง เช่น กรณี นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ กับกรณีจัดซื้อ CTX 9000 กรณี นายเนวิน ชิดชอบ กับกรณีคล้ายและใช้หัวคนก นายอดิษฐ์ โพธารามิก กับกรณี การบริหารงานที่กระทรวงศึกษาธิการ แต่ไม่สามารถสั่นคลอนเสถียรภาพรัฐบาลได้ เพียงแต่ปรับสมดุลกระแสของภาคสังคมให้อ่อนลง ด้วยการปรับคณะรัฐมนตรีและปลดรัฐมนตรี นอกจากนี้ ฝ่ายค้านมีไม่ถึง 200 เสียง จึงไม่มีโอกาสในการตรวจสอบการทำงานของนายกรัฐมนตรีการทำงานของคณะกรรมการ สภาผู้แทนราษฎร ไม่สามารถทำงานตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้ เนื่องจากคณะกรรมการมาจากตัวแทนแต่ละพรรคการเมือง โดยแต่งตั้งตามสัดส่วนของแต่ละพรรคที่มีสภาผู้แทนราษฎร อยู่ในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสมาชิกของพรรครัฐบาลเป็นเสียงข้างมาก ในคณะกรรมการ จึงส่งผลให้กลไกการตรวจสอบการบริหารงานของรัฐบาล โดยคณะกรรมการไม่มีความสำคัญแต่อย่างใด ส่วนของวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ใน พ.ศ. 2543 ถูกรัฐบาลครอบงำ เนื่องจากรัฐบาลได้เข้ามาจัดตั้งวุฒิสภาสายรัฐบาล และเสนอผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกวุฒิสภาบางคน ทั้งนี้เพื่อให้กฎหมายที่เสนอโดยรัฐบาลได้รับความเห็นชอบ รัฐบาลพรรคไทยรักไทยได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า เข้าไปครอบงำองค์กรอิสระ เช่น ปปช. กกต. สตง. กรณีแต่งตั้งคุณหญิงจาวรรรณ เมณฑกา เป็นผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน นอกจากนี้ ช่วงขาลง รัฐบาลพรรคไทยรักไทยได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ เช่น ปัญหาคอร์ปชั่นเงินนโยบาย การแทรกแซงสื่อและองค์กรอิสระ ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ การละเมิดสิทธิมนุษยชน จนออกมาเป็นข้อเขียน

ของนักวิชาการ เช่น รุ้ทันทักษิณ ทักษิณโณมิกส์ เป็นต้น สิ่งที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของ พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร คือ ปัญหาจริยธรรมทางการเมืองโดยเฉพาะ กรณี การขายหุ้นชินคอร์ป ให้แก่กองทุนเทมาเส็ก ประเทศสิงคโปร์ เป็นจำนวน 73,000 ล้านบาท โดยไม่เสียภาษี ผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่เป็นครอบครัวของพันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร และเครือญาติ ปัญหาดังกล่าว นำไปสู่การยุบสภาของพันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 และก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์จากสังคม ตามมาว่า นายกรัฐมนตรีหนีการซักฟอกจากสภาผู้แทนราษฎร ขี้กลัวหาตั้งกล่าว ยังไม่มีคำตอบให้กับประชาชนอย่างชัดเจน และทำให้เกิดข้อสงสัยตามมา ทั้งหมดนี้เป็น ผลพวงมาจากระบบการตรวจสอบในสภาผู้แทนราษฎรและในองค์กรอิสระ ด้วยเหตุนี้ การต่อสู้คัดค้านอำนาจพันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร และรัฐบาลไทยรักไทย ในวงนักวิชาการประชาชน สมาชิกวุฒิสภาสายเอ็นจีโอ และกลุ่มวิชาชีพสื่อมวลชน นำไปสู่การต่อสู้ทางการเมืองครั้งยิ่งใหญ่ เกิดเป็น “ปรากฏการณ์สนธิ” นำโดย นายสนธิ ลิ้มทองกุล เจ้าของสื่อในเครือผู้จัดการ พัฒนาไปสู่ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ที่รวมเอาการต่อสู้หลวม ๆ ของ นิสิตนักศึกษา ประชาชน นักเรียน นักวิชาการ ข้าราชการ กลุ่มทุนนอกเครือข่ายทักษิณ รัฐวิสาหกิจ องค์กรภาคเอกชน และทำการต่อสู้แบบอารยขัดขืน (civil disobedience) การต่อสู้ระหว่างพันธมิตร-ประชาชนเพื่อประชาธิปไตยกับฝ่ายรัฐบาลพรรคไทยรักไทยไม่มีทีท่าจะลดลง แม้ว่า ภายหลัง ศาลรัฐธรรมนูญตัดสินให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 เป็น โหม้ะ เนื่องจากเป้าหมายสูงสุดของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย คือ ต้องการให้พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร เว้นวรรคทางการเมือง ในขณะที่ ฝ่ายรัฐบาลพรรคไทยรักไทยยืนยันว่า เป็นเรื่องสิทธิส่วนบุคคลและให้เป็นไปตามกติกา ของรัฐธรรมนูญ ทั้งสองฝ่ายพยายามดึงเอาสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้องกับ การต่อสู้ทางการเมือง เช่น การชูคำขวัญ “ถ้ารักพ่ออย่าทะเลาะกัน” “เราจะสู้เพื่อ ในหลวง” การฟ้องร้องคดีหมิ่นพระบรมเชษานุภาพ การขอพระราชทานนายกรัฐมนตรี โดยใช้มาตรา 7 และความพยายามชี้นำกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น ทั้งสองฝ่ายพยายาม แย่งชิงมวลชน โดยการใช้สื่อต่าง ๆ ของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยขณะที่ ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายสนับสนุนรัฐบาล ได้โต้ตอบด้วยการฟ้องร้องหมิ่นประมาท ส่ง

สภาผู้แทนราษฎร ไปชี้แจงกับประชาชนในพื้นที่ ใช้สื่อต่าง ๆ ความขัดแย้งทั้งสองฝ่ายทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น และได้กลายเป็นข้ออ้างอันชอบธรรมของทหาร ในการทำรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลพรรคไทยรักไทย เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ด้วยเหตุผล คือ รัฐบาล ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชาติ การบริหารราชการแผ่นดิน ล่อไปในทางทุจริต เกิดการแทรกแซงองค์กรอิสระ และการกระทำที่หมิ่นเหม่ต่อการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ซึ่งพ้องกับความเห็นของประชาชนและกลุ่มต่อต้านรัฐบาล ด้วยเหตุนี้การก่อรัฐประหารจึงเต็มไปด้วยเสียงชื่นชมตลอดระยะเวลา 5 ปีเศษ พันตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร เน้นย้ำเกี่ยวกับประชาธิปไตย คือ การเลือกตั้ง เคารพเสียงข้างมากและดำเนินไปตามกติกา ส่วนเสียงข้างน้อย ที่อ้างว่าละเมิดกติกา คือ อุปสรรคของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ปัญหาประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลพรรคไทยรักไทยเป็นบทเรียนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่า ฉันทานุมัติทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยยังไม่ใช่สิ่งที่มาแอบอ้างได้ตามใจชอบ หากจะสะท้อนความพอใจที่แท้จริงกลุ่มพลังต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมเดียวกัน หรือค้นหาจุดสมดุลที่ทุกฝ่ายพอใจออกมาให้ได้ หาไม่แล้วจะก่อให้เกิดสถานการณ์ขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับประชาชน หรือกลุ่มประชาชนที่มีผลประโยชน์หรือความคิดเห็นแตกต่างกัน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549)

โดยสรุป แนวทางรัฐธรรมนูญนิยม หรือ Constitutionalism คือ แนวทางที่จะใช้รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรให้เป็นเครื่องมือในการกำหนดรูปแบบการปกครองและกำหนดกลไกอันเป็น โครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ในการจัดองค์กรบริหารของรัฐ อย่างไรก็ตาม แนวทางรัฐธรรมนูญนิยมอาจมีความหมายแตกต่างกันตามค่านิยมของนักวิชาการของแต่ละประเทศ แต่อาจกล่าวโดยรวมอย่างสั้น ๆ ได้ว่า แนวทางนี้ถือว่ารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด โดยมีศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่ให้หลักประกันความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ ดังนั้น รัฐธรรมนูญจะมีความสำคัญมากน้อยเพียงใดจึงขึ้นอยู่กับ “สาระสำคัญ” ที่รัฐธรรมนูญนั้นจะได้บัญญัติไว้นั่นเอง ทั้งนี้ มีนักวิชาการได้วิเคราะห์สภาพปัญหาการเมืองการปกครองของไทย ตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน ในมุมมองที่แตกต่างกันไป

ฐานแนวคิดของทฤษฎีไตรลักษณ์รัฐ

ปัญหาของการเมืองไทย ไม่ใช่การเป็นประชาธิปไตยมากหรือน้อย แต่เป็นปัญหาพื้นฐานของระบบการเมืองที่ยังไม่ก้าวพ้นประเด็นด้านความชอบธรรม ซึ่งกลุ่มพลังต่าง ๆ ในสังคมยังไม่มีความเห็นพ้องต้องกัน กล่าวคือ ฝ่ายความมั่นคง ฝ่ายธุรกิจ และฝ่ายการเมือง ยังมีเป้าหมายที่แตกต่างกันอยู่ โดยอาศัยทฤษฎีไตรลักษณ์รัฐ ในการอธิบายระบบการเมืองไทยกับประเด็นด้านความชอบธรรม (legitimacy) ในสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งไตรลักษณ์รัฐ หมายถึง รัฐที่ประสานเหตุผลของรัฐสามด้านเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งด้านความมั่นคง ด้านการพัฒนา และด้านการมีส่วนร่วม และมีโครงสร้างที่รองรับนามธรรมทั้งสามมิตินี้ ศ. ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิชได้เสนอแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์รัฐเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530 โดยได้พิจารณาในเบื้องต้นว่ารัฐไทยนั้น มีลักษณะพิเศษบางอย่างเฉพาะตัว จึงจำเป็นต้องมีกรอบทฤษฎีเฉพาะมาศึกษาวิจัย และต่อมา ได้เพิ่มพลวัตให้กับกรอบคิดดังกล่าว โดยได้นำการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกเข้ามาอธิบายและปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐในแต่ละสถานการณ์หรือในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันไปภายใต้ทฤษฎีไตรลักษณ์รัฐ มีพลังขับเคลื่อน 3 ประการ ที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของรัฐ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง มีพลัง 3 ด้าน ที่ขับเคลื่อนให้มนุษย์ให้มาอยู่ร่วมกันในสังคมภายใต้อำนาจที่เหนือกว่าครอบครัวและชุมชน พลังทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความกลัว ความปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข และความต้องการที่จะอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีเพราะมนุษย์มีความกลัว มนุษย์จึงแสวงหาความมั่นคงปลอดภัยทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ ทั้งที่เป็นความมั่นคงปลอดภัยภายในสังคม และจากการรุกรานของพลังภายนอกสังคม และนำไปสู่การกำเนิดและการพัฒนาการของกลไก 2 ด้าน ในสังคม คือ กลไกการบังคับ และกลไกอุดมการณ์ความปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ในด้านหนึ่ง หมายถึง การอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองที่เป็นธรรม ไม่กดขี่ เป็นการปกครองที่ให้ความร่มเย็นเป็นสุข โดยเงื่อนไขที่เป็นหลักประกันของการมีชีวิตที่ร่มเย็นเป็นสุขระยะยาว คือ การรับรองในสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล ยิ่งคนในสังคมมีความร่มเย็นเป็นสุขมากขึ้นเท่าใด ความชอบธรรม ความเป็นธรรม มีมากขึ้นเท่านั้น ความต้องการที่จะอยู่

อย่างมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ในสังคม ซึ่งสะท้อนจากความปรารถนาในการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมทางสังคม

กล่าวโดยสรุป พลังทั้ง 3 ด้านที่เกาะเกี่ยวกัน และขับเคลื่อนซึ่งกันและกันเป็นที่มา ของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม กล่าวคือ พลังทั้ง 3 ด้าน เป็นพื้นฐานของ การดำรงอยู่ของรัฐ เป็นเหตุผล 3 ด้านของการใช้อำนาจรัฐ ขณะเดียวกัน พลังทั้ง 3 ด้าน ก็เป็นความคาดหวัง 3 ด้านของคนในสังคมที่ต้องการการตอบสนองจากรัฐด้วย ดังนั้น ด้วยพลังทั้ง 3 ด้าน จึงนำไปสู่โครงสร้างและกิจกรรมของรัฐหรือหน้าที่ของรัฐใน 3 ด้าน ดังนี้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2554ก, หน้า 28-29)

1. ความมั่นคง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของรัฐและสังคมและเป็นเหตุผลดั้งเดิมของ รัฐที่ก่อให้เกิดโครงสร้างที่ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเช่น กลไกด้าน การใช้กำลังบังคับ (ทหาร ตำรวจ)
2. การพัฒนา หรือการแสวงหาความสุขด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มากที่สุด สำหรับคนจำนวนมากที่สุด ทำให้เกิดกลไกการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
3. การมีส่วนร่วม เป็นคำกลาง ๆ ไม่ได้หมายถึงประชาธิปไตยแบบใดแบบหนึ่ง แต่หมายถึง การมีสิทธิ หน้าที่ มีส่วนร่วมแบบรอบด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และ การเมือง

ไตรลักษณ์รัฐกับการเมืองไทย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2554ก) มีความเห็นว่า ไตรลักษณ์รัฐไทยเป็นผลผลิตของ สังคมไทยยุคใหม่ที่เกิดขึ้นหลัง พ.ศ. 2475 โดยปฏิสัมพันธ์ของมิติทั้ง 3 ด้าน อธิบายได้ ดังนี้ มิติประชาธิปไตย หรือการมีส่วนร่วมในสังคมไทยริเริ่มจากข้าราชการตั้งแต่ การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 ทำให้มิติด้านความมั่นคง ซึ่งเป็นภารกิจ ดั้งเดิมลดความสำคัญลง อย่างไรก็ดี เมื่อเริ่มเข้าสู่ยุคการต่อต้านผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ สามารถยึดอำนาจในประเทศจีนทำให้รัฐไทยต้องให้ความสำคัญกับมิติความมั่นคงอีก ครั้งหนึ่งโดยความช่วยเหลือและสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีนโยบายต่อต้าน การแพร่ขยายของอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ จนพัฒนา ไปสู่รัฐเผด็จการทหาร หรือรัฐราชการ-อำนาจนิยม และส่งผลให้มิติด้านประชาธิปไตย

ลดความสำคัญลง หลังปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล สหรัฐอเมริกาด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐไทยในการขยาย ขอบเขตอำนาจของรัฐไปล้อมสังคมกว้างขวางกว่าเดิมในนามของการเร่งรัดพัฒนา ประเทศ ดังนั้น รัฐไทยในช่วงหลังปี พ.ศ. 2504 จึงมีลักษณะไตรลักษณ์รัฐ เนื่องจาก รัฐไทยสามารถประสานเหตุผลแห่งรัฐที่แยกกันไม่ออกทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความมั่นคง ด้านการพัฒนา ด้านการมีส่วนร่วม เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม และเป็นสภามิตรรัฐ (รัฐอยู่เหนือสังคม) เพราะสามารถผนวกเอามิติด้านการพัฒนาและมิติด้านประชาธิปไตย เข้ามาเป็นเหตุผลในการสร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ของรัฐ เพื่อให้สามารถ เเชิญหน้ากับสภาพการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศได้ กล่าวได้ว่า มิติการพัฒนาเป็น เหตุผลใหม่ของรัฐที่ช่วยให้กลไกอำนาจรัฐ รัฐดั้งเดิมปรับตัวและบทบาทได้ และช่วยให้ กลไกรัฐขยายตัวในสังคม ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งยังมีบทบาทเป็นหมุดเชื่อมระหว่างระบบ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองโลก กับระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองไทย อย่างไรก็ตาม มิติประชาธิปไตย หรือการมีส่วนร่วม อาจเป็นการท้าทายมิติความมั่นคงและการพัฒนา และอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคม หากกลุ่มพลังในสังคมที่ได้รับผลกระทบจาก การที่รัฐให้ความสำคัญกับมิติความมั่นคง และมิติการพัฒนามากเกินไปในช่วงกลาง

ลักษณะเด่นของไตรลักษณ์รัฐไทย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2554ก, หน้า 28-45) อธิบายว่าลักษณะเด่นของ ไตรลักษณ์รัฐไทย คือ มิติของรัฐทั้ง 3 มิติ ต่างเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก แต่ละด้านต่างขับเคลื่อน ซึ่งกันและกันและเคลื่อนไหวไปพร้อม ๆ กัน ในบางสถานการณ์ มิติหนึ่ง ๆ อาจจะเป็นด้านหลัก ส่วนมิติอื่นเป็นด้านรอง แต่มิติด้านรองก็ยังดำรงอยู่มิได้ ถูกขจัดออกไปหรือถูกบดบังโดยสิ้นเชิง และพัฒนาการความสัมพันธ์ทั้งสามมิติเกิดจาก การพัฒนาการสังคมที่เกิดจากการผลักดันทั้งจากพลังภายในสังคมและภายนอกสังคม

ปัญหาของสังคมไทย หรือระบบการเมืองไทย คือ ไตรลักษณ์รัฐไทยจะมี คุณภาพและสัดส่วนที่เหมาะสมอย่างไร จึงจะผลักดันการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไป ในทางที่เป็นประโยชน์มากที่สุดสำหรับประชาชนจำนวนมากที่สุด และรัฐไทยเป็นรัฐ ที่มีขีดความสามารถในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงภายในโลกอย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวอีกนัยหนึ่งรัฐไทยจะมีความชอบธรรม (legitimacy) ในการเป็นค้ำประกันแห่งรัฐ ในการใช้อำนาจรัฐ เพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของสังคมอย่างไร ประเด็น

ด้านความชอบธรรม (legitimacy) และความเห็นพ้องต้องกันของกลุ่มพลังในสังคม

เมื่อนำแนวคิดไตรลักษณ์รัฐไปอธิบายระบบการเมืองในสังคมตะวันตก เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย ประเทศเหล่านี้มีสังคมที่มีมิติ ด้านความมั่นคง มิติด้านการพัฒนาและมิติด้านการมีส่วนร่วมซ้อนกันเกือบสนิท ขณะที่ ประเทศกำลังพัฒนาหรือในสังคมเกษตรกรรมที่กำลังเคลื่อนไปสู่สังคมกึ่งอุตสาหกรรม มิติทั้งสาม ยังมีอาณาบริเวณที่แยกกันอยู่ มีโครงสร้างที่เฉพาะเจาะจงที่แข่งขันและขัดแย้ง กันมากกว่าที่จะร่วมมือประสานงานกัน และต่างฝ่ายต่างแสวงหาความชอบธรรมเฉพาะ ด้านมากกว่าความชอบธรรมทุกด้าน เราจึงเห็น ไตรลักษณ์รัฐไทยที่ยังมีเป้าหมาย ที่แตกต่างกันอยู่ และต้องการที่จะบรรลุเป้าหมายของฝ่ายตนเอง หรือมิติด้านใดด้านหนึ่ง ดังตัวอย่าง ดังนี้

1. การปฏิรูปทางการเมืองด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เนื่องจากเห็นว่ารัฐไทยภายใต้การบริหารการพัฒนาของนักวิชาการในระบบ ราชการและการรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจนโยบายเศรษฐกิจและสังคมไม่มีความชอบธรรม เนื่องจากขาดความโปร่งและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่น ๆ จนนำไปสู่วิกฤติเศรษฐกิจ กลุ่มพลังทางการเมือง ทั้งฝ่ายการเมือง และภาคประชาชน จึงเรียกร้องให้มี การเปลี่ยนแปลงมิติด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ

2. การปฏิวัติรัฐประหารของฝ่ายความมั่นคง (ทหารและข้าราชการ) ในปีพ.ศ. 2549 เมื่อเห็นว่า ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ฝ่ายการเมืองมีอำนาจ มากเกินไปและขาดการถ่วงดุลอำนาจจากองค์กรอิสระ จึงนำไปสู่การแก้ไขกติกา ทางการเมืองด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และเกิดกระแสตุลาการภิวัตน์ ที่นำไปสู่ข้อเรียกร้องของฝ่ายการเมืองให้มีการแก้ไข รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2550 ในหลายประเด็น

3. การประท้วงต่อต้านรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ด้วยข้ออ้างการไม่ยอมรับที่มาของอำนาจ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นผลผลิตของการรัฐประหารของฝ่ายความมั่นคง) และปัญหาที่

เกิดจากบทบาทของรัฐในมิติการพัฒนาที่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายธุรกิจ และก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำในการรับผลของการพัฒนากับประชาชนในชนบท

4. การชุมนุมประท้วงของกลุ่ม นปช. ในย่านธุรกิจสำคัญของประเทศไทย ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2553 นับเป็นกรณีที่น่าสนใจมากเกี่ยวกับความชอบธรรมของมิติด้านต่าง ๆ ของไตรลักษณ์รัฐไทย กล่าวคือ

การชุมนุมประท้วงของกลุ่ม นปช. ที่ส่งผลเสียหายทางเศรษฐกิจทั้งในระดับมหภาค ได้แก่ อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเชื่อมั่นจากนักลงทุนจากต่างประเทศ และระดับจุลภาค ได้แก่ การดำเนินธุรกิจของภาคเอกชน ความมั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวในภาคธุรกิจท่องเที่ยว ฯลฯ ทำให้สังคมเริ่มตั้งคำถามกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม สิทธิในการชุมนุมในที่สาธารณะว่าเป็นการใช้สิทธิทางการเมืองที่ชอบธรรมหรือไม่ มีการหิบบกประเด็นเรื่องการชุมนุมแบบสร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์ ข้อเสนอในการจัดระเบียบการชุมนุมในที่สาธารณะ เป็นต้น

การชุมนุมประท้วงของกลุ่ม นปช. ทำให้ฝ่ายความมั่นคงต้องนำกฎหมายพิเศษมาใช้ เช่น พ.ร.บ. ความมั่นคงฯ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน เป็นต้น และเมื่อฝ่ายความมั่นคงพยายามที่จะขอกินพื้นที่ และเกิดการปะทะจากฝ่ายผู้ชุมนุมด้วยข้อหาเพื่อจัดการกับผู้ก่อการร้าย ในเดือนพฤษภาคม 2553 นับเป็นสถานการณ์ที่ทำให้มิติด้านความมั่นคงมีบทบาทหลักอีกครั้งหนึ่ง ไม่ต่างกับที่มีการต่อต้านการแพร่ขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. 2492 แต่มีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ เช่น องค์กรด้านสิทธิมนุษยชน องค์กรสื่อต่าง ๆ ภาคธุรกิจที่ต้องการให้ยกเลิกกฎหมายพิเศษ เป็นต้น ที่คอยกดดันและดึงรั้งไม่ให้ฝ่ายความมั่นคงขยายบทบาทมากเกินไป

กล่าวได้ว่า ฝ่ายธุรกิจ และมิติด้านการพัฒนาถึงความชอบธรรมของฝ่ายการเมือง (มิติประชาธิปไตย/การมีส่วนร่วม) และฝ่ายความมั่นคงที่ส่งผลกระทบต่อเป้าหมายของฝ่ายธุรกิจ หรือมิติด้านการพัฒนา โดยเฉพาะผลกระทบต่อการลงทุนจากต่างประเทศ อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ผลจากการชุมนุมดังกล่าวทำให้ประเด็นเรื่องความไม่เป็นธรรมในสังคม ทั้งในทางการเมือง สังคมและการพัฒนา รวมทั้งความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ได้รับความสนใจจากสาธารณชนทุกภาคส่วน และ

ถูกหยิบยกมาเป็นวาระนโยบายของรัฐบาล เพื่อหวังให้เกิดกระบวนการปรองดองของคนในชาติ

จากทฤษฎีไตรลักษณ์ของรัฐของชโยนันต์ สมุทวณิช (2554ก, หน้า 28-45) สามารถนำมาวิเคราะห์สถานการณ์จากเหตุการณ์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ใน 3 มิติ ได้ดังนี้

1. ความมั่นคง ให้นึกถึงกองทัพ, ทหาร, แต่ครั้งที่ทหารเข้ามามักอ้างความชอบธรรม

2. ประชาธิปไตย คือพลังด้านหนึ่งเช่นพลังประชาชน (14 ต.ค.) เรียกร้องรัฐธรรมนูญ

3. การพัฒนาเศรษฐกิจ ต้องมองถึงทุนที่เติบโตขึ้นมา อำนาจมากขึ้น กล่าวโดยสรุป โจทย์สำคัญสำหรับสังคมไทยขณะนี้ คือ ทำอย่างไรให้ 'ไตรลักษณ์รัฐไทย' คือ การแสวงหาคุณภาพของทั้ง 3 มิติ คือ มิติด้านความมั่นคง มิติด้านการพัฒนา และมิติด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้รัฐไทยมีความชอบธรรมในการดำรงอยู่ของรัฐ โดยต้องเริ่มจากการแสวงหาพื้นที่ทางการเมือง เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มพลังต่าง ๆ ในสังคม ทั้งฝ่ายความมั่นคง ฝ่ายธุรกิจและฝ่ายการเมืองแสวงหาความชอบธรรมในทุกมิติมากกว่าให้มีมติหนึ่งมีบทบาทหลักเพื่อนำไปสู่สังคมที่เป็นธรรม

การเมืองระบอบประชาธิปไตยไทยในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยใน พ.ศ. 2475 นั้น ก็นับว่าเป็นประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การปกครองของชาติไทย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ใช้มายาวนานกว่า 700 ปี มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ คณะราษฎรซึ่งเป็นคณะผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะมีเจตนาที่จะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกด้วยความจริงใจ จะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงระบบและกระบวนการทางการเมือง เช่น การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ การจัดตั้งรัฐสภา แต่มิได้นำหลักการประชาธิปไตยมาปฏิบัติอย่างครบวงจร

ตัวอย่างเช่น มิได้มีการให้ความสำคัญเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือหลักการแนวความคิดพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตย มิได้มีการกระจายอำนาจการปกครองส่วนกลางสู่ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นอย่างจริงจัง อีกทั้งลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองยังมีลักษณะยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการของเหตุผล จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงแต่เพียงรูปแบบมากกว่า การเปลี่ยนแปลงเนื้อหา นอกจากนี้ โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก็มีได้มีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นรากฐานของการพัฒนาประชาธิปไตย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คณะราษฎรก็ได้เตรียมการที่พอดีที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการเมืองไทย การเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวจึงมิได้เกิดจากการตื่นตัวของประชาชนชาวไทยอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยใน พ.ศ. 2475 แม้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญยิ่ง แต่ก็มิได้นำประเทศชาติไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง ยังคงวนเวียนอยู่กับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับแล้วฉบับเล่า การปฏิวัติ-รัฐประหาร และการก่อการกบฏยังคงเป็นวัฏจักร อีกทั้งยังมีการจัดตั้งรัฐบาลเผด็จการและประชาธิปไตยสลับกันไป การที่คณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วแต่เป็นผู้ที่ผ่านการศึกษามาจากประเทศตะวันตก สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาการจากโลกตะวันตกที่จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในโลกสมัยใหม่ในยุคหลังต่อมา และการที่คณะราษฎรซึ่งประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ได้ร่วมมือร่วมใจเสี่ยงต่อการตายก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนเป็นผลสำเร็จ สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือพึ่งพาอาศัยกันของบุคคลทุกฝ่าย ที่จะแก้ปัญหาของชาติและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป เพราะถ้าขาดความร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันแล้ว คณะราษฎรก็คงจะเกิดขึ้นมาไม่ได้ และการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ไม่ประสบความสำเร็จ การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยอมสละราชอำนาจในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้กับปวงชนชาวไทยด้วยความเต็มพระราชาหฤทัย และการที่คณะราษฎรยอมเสียดุลละความสุขส่วนตัวและยอมเสี่ยงต่ออันตรายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตของตนและครอบครัวถ้าแผนการเปลี่ยนแปลงไม่ประสบความสำเร็จ แสดงให้เห็นความพยายามของบรรพบุรุษไทยในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้าทุกฝ่ายได้ตั้งใจเอาไว้อันเป็น

แบบฉบับของการแก้ไขปัญหาที่คนรุ่นหลังต้องยึดถือเป็นแบบอย่างต่อไป ในบางกรณี มนุษย์พยายามใช้สติปัญญาในการคิดค้นทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อนำมาใช้ ในการแก้ไขปัญหาของตน เช่น ในกรณีของการปฏิวัติอุตสาหกรรม แต่ปรากฏว่า ท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าทางการผลิตทางด้านอุตสาหกรรม และความเจริญก้าวหน้า ทางอุตสาหกรรมมีส่วนสำคัญในการนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรม หรือ เข้าสู่สงครามที่นำมาแต่ความพินาศ และความทุกข์ยาก สงครามมีอาจสร้างสันติภาพที่ ถาวรได้ สันติภาพจะอยู่ได้มิใช่ด้วยแสนยานุภาพทางการทหาร แต่จะต้องขึ้นอยู่กับ ความเข้าใจซึ่งกันและกันของมนุษย์ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ประชาชนไทยมีเสรีภาพทางการเมืองพอสมควร สามารถที่จะแสดงออก ทางการเมืองได้ ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มกันจัดตั้งพรรคการเมือง แม้จะยังไม่มีกฎหมาย พรรคการเมืองมารองรับ เช่น ในการเลือกตั้งหลายครั้งแม้ไม่มีกฎหมายพรรคการเมือง แต่ในพฤติกรรมความเป็นจริงนั้น ก็มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นหลายพรรค โดยอาศัย เสรีภาพที่ได้รับการยอมรับ โดยรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายแม่บทการรวมกลุ่มเป็น สมาคมสหภาพ ก็สามารถทำได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย การเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น การเดินขบวน หรือการชุมนุมกันเพื่อยื่นข้อเสนอดังกล่าว ก็มีปรากฏและไม่ได้รับการ ขัดขวางในการแสดงออก ตราบเท่าที่ไม่มีการละเมิดกฎหมาย เสรีภาพในการพูด การพิมพ์และโฆษณา ซึ่งเป็นไปอย่างกว้างขวางจนน่าจะเป็นที่ยอมรับว่าประเทศไทยนั้น ให้เสรีภาพทางการเมืองแก่ประชาชน ตามหลักประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าจะมีการประกาศ ให้กฤษฎีกาการศึก และมีประกาศหรือคำสั่งและกฎหมายบางฉบับจำกัดเสรีภาพ ในทางการเมืองบ้าง แต่ในทางปฏิบัติก็มีการผ่อนผันและไม่เคร่งครัดในการบังคับใช้ จนกระทั่งเป็นอุปสรรคต่อการแสดงออกทางการเมือง

อย่างไรก็ตามการที่จะเห็นรูปการเมืองการปกครองไทยพัฒนาไปสู่รูปแบบ ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นขึ้นอยู่กับประชาชนเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ หากประชาชนมีความตื่นตัวและมีความสำนึกทางการเมืองสามารถใช้วิจารณ์ถ้อย ทางการเมืองได้ถูกต้อง สนใจที่จะใช้สิทธิทางการเมืองลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และเลือก ผู้แทนราษฎรที่ดีเข้าสู่สภา บทบาท และพฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมือง และ กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ก็จะต้องพัฒนาดีขึ้นเรื่อย ๆ และสามารถแก้ไขปัญหาของ

ประเทศชาติ ได้ ทำให้ความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยแพร่หลายขึ้นและเมื่อใด
ประชาชนส่วนใหญ่ มีความรู้ความเข้าใจและศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยแล้ว
ก็เป็นที่แน่นอนว่าระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีเสถียรภาพมั่นคงอยู่กับ
การปกครองไทยตลอดไป

ประชาธิปไตยไทยเทียมของสังคมไทย

ประชาธิปไตยของไทยยังคงพัฒนาไปได้ไม่ไกล คงมีแต่รูปแบบของประชาธิปไตย
มีแค่การเลือกตั้ง พรรคการเมือง มีรัฐสภาเหมือนประเทศอื่น ๆ แต่ด้านเนื้อหาตัวแปรสำคัญ
เช่น ด้านโครงสร้างเชิงอำนาจ ยังปรากฏการรวมศูนย์และผูกขาดอำนาจการเมืองและ
เศรษฐกิจอยู่ในมือคนกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งมีพัฒนาการและเปลี่ยนถ่ายอำนาจดังกล่าวกลับไป
กลับมา โดยเฉพาะฝ่ายทุนเก่า-ทุนใหม่ และตัวแปรสำคัญคือชนชั้นสูงและกลุ่มทหาร
ตั้งแต่อดีตกลุ่มทหารมีสถานะเป็นกลุ่มที่นำหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
และการเมือง ทั้งในลักษณะที่เป็นทางบวกหรือเป็นคุณกับระบอบประชาธิปไตยและ
ทางลบกับระบอบประชาธิปไตย

หลังจากการเมืองไทยอยู่ในวังวนของการปฏิวัติ รัฐประหาร การเปลี่ยนแปลง
สังคมโดยชนชั้นนำทางการเมืองไปสู่สถานะที่กลุ่มเหล่านั้นคิดว่าดี หรือจะทำให้สังคม
ก้าวหน้าตามที่ พวกเขาเข้าใจหรือคิดกันไป ซึ่งในความเป็นจริงอาจจะคนละเรื่อง
กับแนวทางสากล ในขณะที่ทั่วโลกต้องการปกครองระบอบแบบประชาธิปไตย
เต็มรูปแบบ แต่สังคมไทยการพัฒนาเชิงโครงสร้างอำนาจ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงจาก
รูปพีระมิดไปสู่การกระจายตัว เพราะเมื่อกลุ่มทหารถอนตัวออกจากอำนาจ กลุ่มทุน
กลับเข้ามาแทนที่ เพราะภายใต้รูปแบบการเลือกตั้งกลุ่มเศรษฐกิจ ย่อมได้อำนาจ
การเมืองไปตามตรรกะที่ว่าเศรษฐกิจและการเมืองมีอิทธิพลส่งผลซึ่งกันและกัน
กลุ่มทหารแม้จะมีอุดมการณ์หรือหวังดีต่อสังคมอย่างไรก็ตาม ก็ไม่สามารถทำให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงที่จะก่อให้เกิดผลระยะยาวต่อระบอบประชาธิปไตยถึงระดับรากฐาน
เพราะไม่เคยทำการเปลี่ยนแปลงที่ระดับ โครงสร้างเลย แม้แต่การปฏิวัติครั้งล่าสุดในปี
พ.ศ. 2549 ทหารก็ยังไม่ใช่โอกาสนี้ ดังนั้นปัญหาประชาธิปไตยของไทยจึงเป็นปัญหา

โครงสร้างเชิงอำนาจ ที่กลุ่มทุนผูกขาดอำนาจเศรษฐกิจแล้วใช้อำนาจการเมือง
 ทุนเก่าสู่ทุนใหม่ที่ก้าวหน้ากว่าไม่ได้ เลยหันไปโจมตีตัวบุคคล ขับไล่ตัวทุนใหม่
 ไปแล้วครองอำนาจแทน รัฐไทยยังคงมีประชาธิปไตยเทียม มีแต่รูปแบบ มีองค์กร
 สถาบันหรือกลไกที่ดูดี เหมือนจะตรวจสอบ ถ่วงดุล ให้ระบอบประชาธิปไตยเดินไปได้
 ก้าวหน้า แต่ในเนื้อหากลับเป็นเครื่องมือของกลุ่มอำนาจอีกกลุ่มหนึ่ง เช่นกรณีศาล
 รัฐธรรมนูญ ที่ทำให้สังคมไทยประจักษ์ชัดถึงสถานะเป็นองค์กรตามระบอบ
 ประชาธิปไตยเทียมอย่างดีที่สุด (ชาติชาย ชื่นประชา, 2553)

การนำรูปแบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาประยุกต์ใช้

การพัฒนาประเทศไทยให้เจริญไม่ควรนำเอาระบอบประชาธิปไตยตะวันตก
 มาใช้ทั้งหมดควรนำเฉพาะหลักการ ส่วนวิธีการนั้น ต้องสร้างขึ้นเพื่อให้ระบบสามารถ
 ทำงานได้ตามแบบประชาธิปไตยแบบไทย ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ เลย ในวัฒนธรรม
 อิงอำนาจแบบไทย ต้องมีขั้นตอนในการคัดสรรผู้ที่จะเข้าไปในอำนาจให้พิถีพิถันกว่า
 ระบอบประชาธิปไตยตะวันตก เพราะถ้าได้ผู้นำไม่ดีก็จะนำพาประเทศไปสู่ความเสียหายได้
 เพื่อป้องกันผลร้ายของประชาธิปไตยเสรีนิยม จำเป็นต้องมีองค์กรที่เป็นกลางทางการเมือง
 เพื่อช่วยถ่วงดุลอำนาจ ซึ่งการนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้ในประเทศไทยยังไม่ได้ผล
 อย่างเต็มที่ตามวัตถุประสงค์ที่มุ่งไว้ตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

สาเหตุของการนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้ในประเทศไทยไม่ได้ผล

ในช่วงเวลาประมาณ 80 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ ประเทศไทยได้นำเอา
 ทฤษฎีตะวันตกเข้ามาใช้ในการบริหารและดำเนินกิจการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง
 ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง การปกครอง การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม นับตั้งแต่
 การนำเอาทฤษฎีประชาธิปไตยมาใช้ โดยการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย
 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
 ทรงเป็นประมุข ประชาธิปไตยที่แท้จริงก็ยังไม่เกิดขึ้น กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลง
 ไม่เป็นผลตามที่ต้องการ ตามทฤษฎีตะวันตกที่พยายามลอกเลียนมาใช้ จะเห็นได้

จากการทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันความจริงนี้ได้อย่างชัดเจน

ในด้านการนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศนั้น ประเทศไทยได้ดำเนินการพัฒนาประเทศโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างต่อเนื่องมา 11 แผน และจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ. ศ. 2550-2554) นับเวลาที่ใช้แผนพัฒนาประเทศรวมแล้วเป็นเวลาถึง 50 ปี การพัฒนาประเทศที่ผ่านมานั้นใช้ทฤษฎีการพัฒนาแบบตะวันตกเป็นแนวทางในการพัฒนา ซึ่งมีความเชื่อมั่นมาโดยตลอดว่าประสบความสำเร็จอย่างใหญ่หลวง และเพิ่งจะพบว่า การพัฒนาที่ผ่านมานั้นล้มเหลวเมื่อได้ใช้แผนพัฒนาประเทศตามทฤษฎีตะวันตกไปถึง 7 แผนเป็นเวลารวมถึง 36 ปี ดังปรากฏในคำสารภาพในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” โดยในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 นี้ได้มีการปรับเปลี่ยนทิศทางในการพัฒนาประเทศเสียใหม่ คือ เปลี่ยนมาเน้นการพัฒนาคนเพื่อให้การพัฒนามีความยั่งยืน แต่ในขณะที่ประเทศไทยกำลังจะเริ่มต้นการพัฒนาตามแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ก็ประสบกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่ใหญ่หลวงที่สุดเท่าที่ประเทศไทยเคยประสบมา ก่อความลำบากยากแค้นแสนสาหัส แก่คนไทยทั้งประเทศต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ เนื่องจากต้องทุ่มเททรัพยากรทุกอย่างไปเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การพัฒนาประเทศจึงไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ แม้ว่าแผนพัฒนาฉบับที่ 9 และ 10 จะได้นำเอาแนวทางทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชทานมาเป็นแนวทางในการพัฒนาก็ตาม แต่แนวทางต่าง ๆ ตามทฤษฎีตะวันตกที่ใช้ต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน ก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่เป็นอันมาก จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่าประเทศไทยยังคงตกอยู่ภายใต้การครอบงำของแนวคิดแบบตะวันตกอย่างแข็งแกร่งยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนาของประเทศไทยตามแนวทางทุนนิยม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ เกิดความแตกต่างในรายได้มาก ทำให้เกิดความร่ำรวยกระจุกอยู่กับคนกลุ่มเดียว ขณะที่คนส่วนใหญ่ของประเทศยากจน เศรษฐกิจของประเทศถูกรอบงำโดยต่างชาติ ก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น การเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม อากาศและน้ำเป็นพิษ วัฒนธรรมทุนนิยมทำลายน้ำใจ ประเพณี ศีลธรรม ครอบครัว และชุมชน อันเป็นสถาบันหลักของไทย ชัดแจ้ง

กับวัฒนธรรมไทยแต่เดิมมา (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544, หน้า 1-2) ถ้าหากจะวิเคราะห์ถึงลักษณะการนำทฤษฎีตะวันตกมาใช้ในประเทศไทยแล้ว จะพบลักษณะสำคัญสี่ประการ คือ (1) นำการนำทฤษฎีตะวันตกมาใช้ในประเทศไทยมักกระทำโดยการลอกเลียนมา โดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมซึ่งรวมถึง ค่านิยม ความเชื่อ ความคิด หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนคนไทยว่ามีความเหมาะสม หรือสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเหล่านั้นหรือไม่ (2) นำมาใช้โดยวิธีการที่รุนแรงซึ่งเป็นลักษณะการบังคับใช้ โดยการโค่นล้มทำลายของเก่าทิ้งไป แล้วนำเอาของใหม่คือทฤษฎีตะวันตกเข้ามาแทนที่ (3) นำมาใช้แบบไม่ครบวงจรตามกระบวนการจัดการการเปลี่ยนแปลง ซึ่งโดยหลักการแล้วการนำทฤษฎีตะวันตกมาใช้กับสังคมไทยหรือองค์กรไทยจะต้องดำเนินการให้ครบทั้งสามด้านคือ ด้านโครงสร้าง กระบวนการ และพฤติกรรม ไปพร้อม ๆ กัน แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะทำเพียงด้าน โครงสร้างเท่านั้น และ (4) นำมาใช้โดยไม่มีการเตรียมความพร้อมให้แก่คน เพื่อให้คนเปลี่ยนพฤติกรรม หรือวัฒนธรรมจากเดิมมาสู่วัฒนธรรมใหม่ที่ต้องการ

ลักษณะการนำทฤษฎีตะวันตกมาใช้ดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นสาเหตุของความล้มเหลวที่สำคัญยิ่งในการนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้ในประเทศไทย เพราะโดยหลักการแล้วการนำเอาทฤษฎีตะวันตกใช้นั้นจะต้องกระทำโดยการจัดการการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์กร คืออย่างน้อยที่สุดในการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเปลี่ยนทั้งสามด้านไปพร้อมๆกันคือ ด้านโครงสร้าง ด้านกระบวนการ และด้านพฤติกรรมหรือวัฒนธรรม ซึ่งก็คือจะต้องเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของคนนั่นเอง ในการจัดการการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่แล้ว จะพบว่ามักจะดำเนินการไม่ครบวงจร

ข้อวิพากษ์เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย

นักเศรษฐศาสตร์นับตั้งแต่มีลตัน ฟรีดแมน ได้วิพากษ์วิจารณ์ถึงประสิทธิภาพของระบอบประชาธิปไตยอย่างรุนแรง เนื่องจากระบอบประชาธิปไตยเป็นการกล่าวอ้างถึงผู้ลงคะแนนเสียงโดยปราศจากเหตุผล เช่น ผู้ที่ไปลงคะแนนเสียงนั้นไม่ได้รับทราบถึงประเด็นทางการเมืองในหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ

เศรษฐกิจ และมีอคติอย่างรุนแรงเกี่ยวกับประเด็นส่วนน้อยที่ประชาชนเลือกหรือไม่เลือกที่จะรับทราบ ยกตัวอย่างเช่น สมาชิกของสหภาพแรงงานมักจะได้รับการเข้าถึงนโยบายด้านแรงงาน ซึ่งสมาชิกของสหภาพแรงงานก็จะพยายามให้มีการผ่านกฎหมายเพื่อเป็นประโยชน์กับสหภาพแรงงานเอง แต่ไม่ครอบคลุมไปถึงประชากรทั้งหมด ผลที่เกิดขึ้น คือนักการเมืองไม่อาจเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเลย

นักเศรษฐศาสตร์อีกหลาย ๆ กลุ่มได้โต้แย้งว่า ประสิทธิภาพของประชาธิปไตยนั้นจะขึ้นอยู่กับผู้ลงคะแนนเสียงที่มีเหตุผล การเลือกตั้งเสรี นักเศรษฐศาสตร์มีอาจข้ามพ้นชัยชนะของผู้ลงคะแนนเสียงที่ไม่มีเหตุผลได้ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า ปัญหาของระบอบประชาธิปไตยมิใช่การขาดแคลนข้อมูลเพียงเท่านั้น แต่เหล่าผู้ลงคะแนนเสียงตีความอย่างไม่ถูกต้อง และตัดสินใจที่พวกเขาไม่เคยรู้ ยังมีคนบางกลุ่มที่ได้แย้งว่าผู้ลงคะแนนเสียงอาจไม่ได้รับการศึกษามากเพียงพอที่จะใช้สิทธิ์ทางการเมืองของตน พลเมืองที่มีสติปัญญาน้อยอาจไม่สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง

กล่าวโดยสรุป ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่มีการเลือกตั้ง คือ เป็นระบอบที่ประชาชนให้ตัวแทนยืมอำนาจไปใช้ ประชาชนมีสิทธิในการเลือกผู้แทน มีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง แต่ถ้าพิจารณาลักษณะของประชาธิปไตยแบบตะวันตก แล้วจะพบว่าโอกาสที่ประชาชนจะรู้จัก เข้าใจหรือเห็นการทำงานของผู้ที่มาสมัครเป็นตัวแทนของเขานั้น มีน้อยมากหรือเกือบจะไม่มีเลย จะมีเฉพาะชั่วครั้งชั่วคราว ไม่ได้มีอย่างต่อเนื่อง เพราะฉะนั้นก็ทำให้การรู้จักนั้นถูกแต่งเติมด้วยวิธีการ โฆษณา ป้ายหาเสียง ด้วยการที่จะเอาใจหรือทำดีกับประชาชนเฉพาะก่อนที่จะมีการเลือกตั้ง และหลังจากนั้น อาจจะมีการเยี่ยมเยียนดูแลทุกข์สุขบ้างเล็กน้อย แต่โอกาสที่ผู้แทนกับประชาชนจะทำกิจกรรมร่วมกัน หรือพรรคการเมืองจะทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องหลังการเลือกตั้ง มีน้อยมาก ประชาธิปไตยจึงไม่ได้มีกิจกรรมอะไรที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างบุคคล ประชาธิปไตยในตะวันตกมีความยั่งยืน ก็เพราะว่าในบางครั้งสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์มันมีส่วน ก็คือหลายประเทศตกเป็นอาณานิคมของคนอื่นมาก่อน แล้วก็จะมีขบวนการเคลื่อนไหวเรียกว่าขบวนการกู้ชาติ กู้เอกราช ขบวนการเคลื่อนไหวนี้ อยู่ไปอย่างต่อเนื่องยาวนานเป็นปีเป็นสิบปีก็มี เพราะฉะนั้นผู้นำเหล่านั้นก็เกิด

การคัดสรรระหว่างกันเอง ซึ่งประชาชนจะได้รู้ว่า ใครมีลักษณะอย่างไร ที่สมควรจะเป็นผู้แทนของตน

อย่างไรก็ตาม หากประชาธิปไตยมิได้รับการควบคุมอย่างรอบคอบโดยกฎหมาย เพื่อจำกัดความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายอำนาจทางการเมืองด้วยการถ่วงดุลอำนาจ อย่างเช่น การแบ่งแยกอำนาจการปกครอง แล้ว อาจส่งผลให้ฝ่ายบริหารอำนาจสามารถสะสมอำนาจจนอาจเป็นอันตรายแก่การปกครองในระบบประชาธิปไตยได้ ด้วยเหตุที่ลักษณะเด่นของการปกครองในระบบนี้คือ การถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ แต่ถ้าหากรัฐบาลปราศจากความรับผิดชอบแล้ว เสียงข้างมากก็อาจไม่แยแสสิทธิของเสียงข้างน้อย ชนิดที่เรียกว่าเป็น เผด็จการโดยเสียงข้างมาก ดังนั้น กระบวนการสำคัญของระบบประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน จึงได้แก่การเลือกตั้ง ซึ่งควรเป็นไปโดยบริสุทธิ์ยุติธรรมทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ ประกอบกับการคำนึงถึงเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพของสื่อมวลชน ทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและตัดสินใจใช้สิทธิใช้เสียงเพื่อประโยชน์ของตนได้

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมือง

เศรษฐศาสตร์การเมือง หรือที่นักวิชาการอาจใช้คำว่า “เศรษฐกิจการเมือง” เป็นแนวคิดหนึ่งที่มีกรอบการวิเคราะห์ไม่แยกส่วนระหว่างเศรษฐกิจและการเมืองออกจากกัน โดยให้ความสำคัญกับทั้งสองปัจจัยควบคู่กันไป รวมทั้งยังให้ความสำคัญต่อปัจจัยอื่นทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และอุดมการณ์ กล่าวได้ว่า แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง เป็นการคิดและวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่สามารถผสมผสานปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และอื่น ๆ ได้อย่างสอดคล้องลงตัว เป็นการศึกษาแนวสหวิทยาการที่นำศาสตร์ต่าง ๆ เช่น รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา มาใช้ศึกษาร่วมกัน ไม่ได้มองปัญหาด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว ทำให้ไม่ขาดมิติในการวิเคราะห์ที่หลากหลาย (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538) เศรษฐศาสตร์การเมืองในศตวรรษที่ 21 ต้องมีวิธีคิดที่หลากหลายมากขึ้น เป็นศาสตร์ที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต ซึ่งตามความเห็นของ Dahl (1989) วิถีประชาธิปไตย เป็นวิถีที่เกิดจากการปฏิบัติวิถีการประชาธิปไตย จะเป็นผู้มีความคิดเห็นเป็นของตนเองสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย

มีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้ตัดสินใจทำไป ไม่มีอคติต่อความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไป มีความอดกลั้นในความแตกต่างของพฤติกรรมมนุษย์ เป็นศาสตร์ที่ให้ความสนใจในความแตกต่างทางโลกทัศน์ อุดมการณ์ ทางวัฒนธรรม ใช้การวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลด้วยการอธิบายบริบทแวดล้อมในลักษณะการวิเคราะห์ โครงสร้างเชิงสถาบัน และเชิงประวัติศาสตร์ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2539)

จากแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมือง จะเห็นได้ว่า การพัฒนาที่เกะกะความเจริญของกระแสโลกาภิวัตน์เพียงอย่างเดียวโดยไม่จัดกระบวนการพัฒนาในประเทศให้ตามทันควบคู่กันไป ไม่สามารถผันรายได้ส่วนเพิ่มที่ได้จากการพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์ให้กระจายไปยังสวนต่าง ๆ ในสังคมได้อย่างทั่วถึง ภาคการส่งออกซึ่งก้าวทันกระแสโลกาภิวัตน์ได้ประโยชน์เต็มที่ กิจการรุ่งเรือง มีฐานะร่ำรวย แต่ภาคการเกษตรได้รับประโยชน์น้อยกว่ามาก ภาคอุตสาหกรรมและการค้ามีอัตราการเติบโตเร็วกว่าภาคเกษตรกรรม ช่องว่างระหว่างรายได้ของคนในภาคอุตสาหกรรม การค้าซึ่งอยู่ในเมืองกับคนในภาคเกษตรกรรมซึ่งอยู่ในชนบท ไม่ได้ลดลงเลย หลังจาก 50 ปีที่พัฒนามา ยิ่งไปกว่านั้น การเติบโตของรายได้ของอุตสาหกรรมในภาคการเงิน ซึ่งทำกำไรกันได้ง่าย ๆ ตามโครงสร้างที่ผูกพันกับตลาดการเงินต่างประเทศ ยิ่งทำให้ช่องว่างรายได้ของคนในเมืองห่างไกลจากคนในชนบทมากขึ้นไปอีก ซึ่งถ้าปล่อยให้ช่องว่างมากขึ้นในที่สุดอาจพัฒนาไปเป็นความขัดแย้งในสังคมได้ จากการพัฒนาการต่าง ๆ ของเศรษฐกิจและบ้านเมืองเรานั้นคุ้มค่ากับธรรมชาติที่ถูกทำลายไปและคุณภาพชีวิตและวัฒนธรรมที่เสื่อมลงไปหรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าเราถามใคร ถ้าเราถามนักธุรกิจก็จะได้คำตอบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาก่อนให้เกิดประโยชน์โภชนผลมากมาย แต่ถ้าถามแรงงานที่อาบเหงื่อต่างน้ำ ก็อาจจะเห็นว่าไม่มีอะไรดีขึ้นเลย ซึ่งถ้าตั้งคำถามกับเด็กรุ่นใหม่ที่จะจบการศึกษาระดับสูง และทำงานในธุรกิจที่มีโอกาสในการทำเงินได้ ก็จะได้คำตอบว่า เศรษฐกิจที่พัฒนาแบบนี้ให้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง แต่ถ้าตั้งคำถามกับเด็กที่ครอบครัวยากจนในชนบทห่างไกลและด้อยโอกาสในการศึกษา คำตอบที่ได้ก็จะเป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม จะเห็นได้ว่า ความแตกแยกทางความคิดดังกล่าวเป็นผลมาจากพัฒนาการที่เน้นเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และค่อนข้างละเลยในด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้ชัดและมากขึ้นทุกที นอกจากนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาก็ไม่ได้

ช่วยให้การกระจายรายได้ดีขึ้นแต่อย่างไร ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนยังมากอยู่ เช่นเดิม ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของคนรวยที่สุด 20 เปอร์เซ็นต์ ครอบครองรายได้ถึง 56.5 เปอร์เซ็นต์ของรายได้ทั้งหมด เมื่อเทียบกับของคนจนที่สุด 20 เปอร์เซ็นต์ของรายได้ทั้งหมด ครอบครองรายได้เพียง 4.2 เปอร์เซ็นต์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์, 2554, หน้า 14-15) ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาความยากจน และจนกระจาย มีช่องว่างระหว่างชนชั้นดังที่เห็นในสังคมปัจจุบันนี้

ทฤษฎีต้นไม้สามต้น แนวทางการนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้ได้อย่างได้ผล

เครื่องมือหรือแบบจำลอง จากการพัฒนาของ Jamnean Joungtrakul (2005) ที่จะใช้ในการวิเคราะห์ปัญหา หรือรูปแบบการจัดการการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย โดยการนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้ในประเทศไทยให้ได้ผล ได้แก่ ทฤษฎีต้นไม้สามต้น ซึ่งวิเคราะห์ความแตกต่างของวัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมไทย เพื่อชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การที่เราจะนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้ในประเทศไทยให้ได้ผลนั้น จะต้องคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมเป็นหลักสำคัญ 5 ประการ กล่าวคือ

1. จะต้องพิจารณาว่าการที่จะนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้นั้น สิ่งที่จะนำมาใช้นั้นมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมที่เป็นอยู่หรือไม่ สามารถเข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยหรือไม่
2. ถ้าสิ่งที่จะนำมาใช้นั้น ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมเดิมของสังคมไทยแล้ว จะสามารถปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เข้ากับสิ่งที่จะนำมาใช้ได้หรือไม่
3. ถ้าไม่สามารถปรับเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เข้ากับสิ่งที่จะนำมาใช้ได้ จำเป็นจะต้องสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมารองรับหรือไม่
4. ถ้าสิ่งที่จะนำมาใช้นั้น ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย และไม่สามารถปรับเปลี่ยนหรือสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมารองรับได้ จำเป็นต้องปรับทฤษฎีที่จะนำมาใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยหรือไม่
5. ถ้าไม่สามารถปรับทฤษฎีที่จะนำมาใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยได้เราจำเป็นต้องสร้างทฤษฎีของเราเองขึ้นมาใช้แทนหรือไม่

หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปัญหา 4 ประการ ที่ได้นำเสนอไว้ในตอนต้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

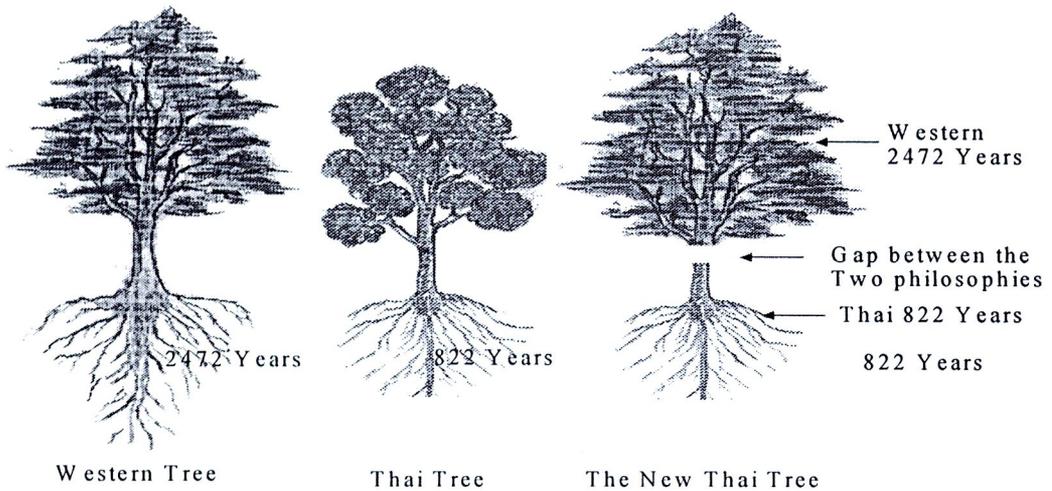
1. เป็นการนำมาใช้โดยวิธีการที่รุนแรงแบบถอนรากถอนโคน คือนำเอาของใหม่มาแทนของเก่าแล้วละทิ้งของเก่าหรือทำลายของเก่าทิ้งไป กล่าวคือได้ยกเลิก

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นระบอบการปกครองเดิม ที่มีลักษณะการใช้อำนาจจากบนสู่ล่าง (top-down) ซึ่งเป็นอำนาจเด็ดขาดที่ไม่มีใครสามารถโต้แย้งได้ แล้วนำเอาระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่มีลักษณะการใช้อำนาจจากล่างสู่บน (bottom-up) ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมอย่างใหญ่หลวง

2. การนำมาใช้แบบทั้งค้อนโดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของสังคมไทย เพราะสังคมไทยนั้นมีรากฐานแบบการใช้อำนาจจากบนลงล่าง แต่ทฤษฎีประชาธิปไตยที่เรานำเอามาจากอังกฤษเป็นการใช้อำนาจจากล่างขึ้นบน จึงเป็นการสวนทางกับวัฒนธรรมไทยที่คนไทยประพฤตียึดถือกันมายาวนาน

3. การนำเอาทฤษฎีประชาธิปไตยมาใช้ เป็นการใช้แบบไม่ครบวงจร คือ ทำแต่เฉพาะโครงสร้างคือรัฐธรรมนูญ แต่กระบวนการและพฤติกรรมของคนไม่ได้เอาใจใส่มากนัก

4. ไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมของคนให้เปลี่ยนวัฒนธรรมการใช้อำนาจจากบนลงล่างไปเป็นการใช้อำนาจจากล่างขึ้นบน คือยังไม่ได้ดำเนินการเปลี่ยนความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต วัฒนธรรมทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณีของคนไทยให้เป็นแบบตะวันตกที่จะรองรับระบอบประชาธิปไตยการนำเอาทฤษฎีประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทย จึงยังไม่บังเกิดผลตามเป้าหมายตามที่เราคาดหวังเอาไว้ ดังแสดงในภาพ 3

ภาพ 3 ทฤษฎีต้นไม้สามต้นแนวทางการนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้ให้ได้ผล

ที่มา. จาก *Industrial Democracy and Best Practice in Thailand: A Stakeholder Study*, by Jamnean Joungtrakul, 2005, Unpublished Doctoral dissertation, Curtin University of Technology, Perth, Australia.

จากภาพ 3 จะเห็นว่า ต้นไม้ต้นที่หนึ่ง เป็นต้นไม้ตะวันตกซึ่งมีรากหยั่งลึกถึงประมาณ 2470 กว่าปี นับจากสมัยกรีก วัฒนธรรมตะวันตกนั้นเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะที่ต้องเอาแพ้เอาชนะกันเป็นลักษณะขาอยู่กับคำ ไม่มีการประนีประนอม ไม่มีการอะลุ่มอล่วย เพราะความจำเป็นของชาติตะวันตกที่ต้องเอาชนะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่รุนแรง เช่น การมีฤดูหนาวที่ยาวนาน หิมะตก หิมะถล่ม ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว พายุไต้ฝุ่น จึงจะสามารถอยู่รอดได้ หล่อหลอมกลายมาเป็นวิถีชีวิต แพ้ไม่ได้เพราะถ้าแพ้ ก็คือ ความตาย การเอาชนะผู้อื่นจึงอยู่ในสายเลือดของคนตะวันตก

ส่วนต้นไม้ต้นที่สองนั้น เป็นต้นไม้ไทยที่มีรากหยั่งลึก ประมาณ 820 กว่าปี นับตั้งแต่ประเทศไทยก่อตั้งประเทศขึ้นมา โดยเริ่มนับจากสมัยสุโขทัย (Jamnean Joungtrakul, 2005) คนไทยนับถือศาสนาพุทธมาโดยตลอด ซึ่งศาสนาพุทธนั้นมีลักษณะกลมกลืนธรรมชาติอยู่กับธรรมชาติเดินสายกลาง คนไทยจึงมีลักษณะนิสัยที่

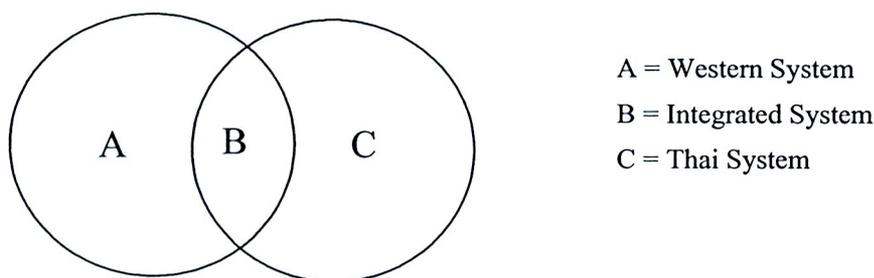
เอื้อเพื่อเอื้อแก่ มีการอภัยให้กัน ลืมง่าย ประณีประนอม อะลุ่มอล่วยให้แก่กันเสมอ
เกรงใจผู้อื่น หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าหรือการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่นต่อหน้าธารกำนัล
มีการรักษาหน้าของผู้อื่น วัฒนธรรมไทยจึงแตกต่างจากวัฒนธรรมตะวันตกอย่างมาก

สำหรับต้นไม้ต้นที่สามนั้น เป็นต้นไม้ไทยสมัยใหม่ที่สังคมไทยได้นำเอา
วัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ด้วยวิธีการทำลายล้างของเก่า ซึ่งเริ่มปรากฏชัดแจ้งจาก
การเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็น
ระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เปรียบเสมือนการตัด
ต้นไม้ไทย ต้นที่สองให้เหลือแต่ตอกับรากที่ยังลึกมาประมาณ 820 กว่าปี แล้วนำเอา
ลำต้นและกิ่งก้านสาขา รวมทั้งใบของต้นไม้ต้นที่หนึ่งซึ่งมีชีวิตที่ยืนยาวมาประมาณ 2470
กว่าปี มาเสียบต่อจากตอของต้นไม้ไทย จึงเกิดช่องว่างขึ้นจากการเสียบต่อกันจึง
ไม่สำเร็จ ต้นไม้ต้นที่สามจึงเป็นต้นไม้ที่แปลกประหลาดมีช่องว่างระหว่างตอและราก
กับลำต้นและกิ่งก้านและใบ เป็นต้นไม้ที่ไม่สมบูรณ์

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากความไม่สมดุลดังกล่าว คือ การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ซึ่งไม่เป็นผลดีในระยะยาว เพราะการเปลี่ยนแปลงนั้นมีการเปลี่ยนแปลง
เฉพาะ โครงสร้าง คือ ลำต้น กิ่งก้าน สาขา และใบ ซึ่งเป็น โครงสร้างแบบตะวันตก
ส่วนกระบวนการที่จะทำให้เกิดการต่อเชื่อมกันให้ติดเป็นเนื้อเดียวกันเหมือนการทาบกิ่ง
นั้น เราทำไม่สำเร็จ อีกตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ การนำกฎหมาย และกฎระเบียบต่าง ๆ
มาจากตะวันตก ซึ่งเขียนไว้เป็นนโยบาย แต่การกระทำไม่เกิดขึ้นเพราะตอและราก
ยังคงเหมือนเดิม ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด วัฒนธรรมไทยซึ่งฝังรากลึกต่อเนื่อง
มาประมาณ 820 กว่าปี ยังคงอยู่ในจิตใต้สำนึกของคนไทยอยู่โดยตลอด

หากอธิบายผลที่เกิดขึ้นจากการนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้กับสังคมไทยหรือ
องค์การไทยสามารถอธิบายได้ดังภาพ 4

ภาพ 4 ผลที่เกิดขึ้นจากการนำทฤษฎีตะวันตกมาใช้กับสังคมไทย

ที่มา. จาก *Industrial Democracy and Best Practice in Thailand: A Stakeholder Study*, by Jamnean Joungtrakul, 2005, Unpublished Doctoral dissertation, Curtin University of Technology, Perth, Australia.

จากภาพ 4 จะเห็นว่าวงกลมเอ (A) เปรียบเสมือนระบบตะวันตกกับวงกลมซี (C) ซึ่งเปรียบเสมือนระบบไทยวางทับกันอยู่เกิดความเหลื่อมกันซึ่งก็คือพื้นที่บี (B) ในการนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้กับสังคมไทยหรือองค์กรไทยนั้น ผลที่เกิดขึ้นจะมีสามลักษณะกล่าวคือ

1. ในกรณีที่วัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมไทยสอดคล้องกันไปได้ก็สามารถนำเอาทฤษฎีตะวันตกมาใช้ได้อย่างเต็มที่ เพราะทั้งสองฝ่ายยอมรับกันได้
2. ในกรณีที่วัฒนธรรมไม่สอดคล้องกันก็จะเกิดปัญหาเผชิญหน้ากันของสองวัฒนธรรมทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น ซึ่งมีตั้งแต่ความขัดแย้งเล็กน้อยไปจนถึงขั้นรุนแรง ถ้าไม่ระงับความขัดแย้งอาจเกิดปัญหาถึงขั้นแตกหักได้ จึงจำเป็นต้องยุติปัญหาความขัดแย้งนั้น วิธีการแก้ปัญหาที่ใช้กันอยู่ในอดีตและปัจจุบันก็คือ จะต้องมีส่วนใดฝ่ายหนึ่งถอย คือ ยอมจำนนให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งเพื่อยุติความขัดแย้ง พอเวลาผ่านไปจะได้ระยะหนึ่ง ปัญหาดังกล่าวก็จะกลับมาประทุขึ้นใหม่ เป็นเช่นนี้เรื่อยไปซึ่งก็เป็นสิ่งที่ปรากฏเป็นจริงอยู่ในสังคมไทยในปัจจุบัน
3. ในกรณีที่วัฒนธรรมไม่สอดคล้องและเกิดความขัดแย้งขึ้นมาตามที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ถ้าต่างฝ่ายต่างยืนหยัดไม่มีใครยอมใคร ไม่มีใครเสถียรละปัญหาข้อขัดแย้งนั้นก็เกิดความแตกหัก

จากการวิเคราะห์วัฒนธรรมข้ามชาติตามทฤษฎีต้นไม้สามต้น เราจะพบว่าแนวทางที่ดีที่สุดที่จะใช้ทฤษฎีตะวันตกให้เกิดผลคืออย่างสูงสุดก็คือ การสร้างความสอดคล้องของวัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมไทยให้มากขึ้นเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายมีแนวทางร่วมกันในการประพฤติปฏิบัติทั้งในการทำงานและในชีวิตประจำวัน

สรุปการนำเอาประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศนั้น ชัดเจนว่าเป็นการพัฒนาที่ล้มเหลว เพราะประชาธิปไตยแบบตะวันตกทำให้เกิดระบบทุนนิยม มีการแข่งขันอย่างไม่เป็นธรรมเกิดขึ้น มีการแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม มีการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างไม่ยั่งยืน มุ่งเน้นวัตถุนิยมเป็นหลัก โดยขาดความตระหนักถึงปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ประเทศไทย จะมีการใช้แผนพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เน้นในด้านต่าง ๆ มาแก้ปัญหาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่บรรลุผล เนื่องจากประเทศตะวันตกเป็นประเทศอุตสาหกรรม ในขณะที่ประเทศไทยมีพื้นฐานโครงสร้างเกษตรกรรม จึงทำให้เกิดความแตกต่างทางโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม สังคมชนบทที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละสังคมได้ อีกทั้งประชาธิปไตยแบบไทยประยุกต์ใช้เพียงแค่โครงสร้างของตะวันตก เพราะคนในสังคมยังมีไม่มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงทำให้มีส่วนร่วมกิจกรรมการเมืองน้อยมาก จะมีรูปแบบการเข้าร่วมเฉพาะการเลือกตั้งเท่านั้น หลังจากนั้นจะเป็นหน้าที่หลักของพรรคการเมืองที่จะผลักดันนโยบายของประเทศ ซึ่งภาคการเมืองจะมุ่งเน้นการออกและแก้กฎหมาย หรือรัฐธรรมนูญเพียงเท่านั้น ในบางสถานการณ์ นโยบายรัฐหรือแนวทางการแก้ปัญหาไม่สามารถแก้ปัญหาปากท้องของคนในสังคมไทยได้ การแก้ปัญหามาจากชาติไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเท่าที่ควร เป็นแต่เพียงการเอื้อประโยชน์เฉพาะกลุ่มและพวกพ้องเท่านั้น ทำให้เกิดกลุ่มอิทธิพลทางการเมือง ส่งผลให้ช่องว่างระหว่างชนชั้นขยายตัวมากขึ้นในที่สุด ซึ่งแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความไม่สมดุลของการนำระบอบประชาธิปไตยตะวันตกมาใช้กับสังคมไทยนั้น ต้องมีประชาธิปไตยที่เหมาะสมและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทยได้